БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл.
АВГУСТ
9
СРЕДА
№ 186 (8954).
өртээ 2 көп.

ЧҮСКҮ КАТАП

Москвада чеден сес дээди өөредилге чери бар, оларның кайызында-даа студентилер хүлээп алырының экзаменнери чоруп турар. Оон-биле кады ол шылгалданың үези оон бодунга онзаланып турар өөредилге чери база бар. Москвада Күш-ажылчы Кызыл Тук орденниг, күрүнениң В. И. Ленин аттыг педагогика институду бодунуң чүс чыл болганын демдеглеп турар. Ону Совет эрге-чагырга чылдарында 50 муң ажыг башкылар дооскан. Ол дээрге, бо институттуң кол бажыңынга чартык чүс чыл бурунгаар Владимир Ильич Ленин чүве чугаалап тургаш, башкылар дугайында оларны «социалистиг чырыдыышкынның бүдүн армиязы» деп турган болгай.

Ону дооскаңнар чурттуң бүгү булуңнарында ажылдап турар. Институт болза чүгле ниити билигниң эвес, харын профессионал-техниктиг болгаш башкы училищелеринге башкы кадрларны база белеткеп турар.

Ынчангаш ында ам хүлээп алырының чүскү экзамени чоруп турар.

Институтка кирер дээш ында чыглы бергеннерге:

«Башкы! Бо сөстүң хүндүлүүн...» деп чугааны катап сагындырыксаар-дыр.

(«ПРАВДА» СОЛУНДАН).

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНГЕ

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдаржыткан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрер чурумунуң болгаш ол чарыштың тиилекчилерин шаңнаар дугайында партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери таныжкаш, бо чылдың ийиги чартыында боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап, юбилейлиг Хүндүлел демдээн чедип алыр эрге дээш чарышты калбартырынче республиканың бүгү колхоз, совхозтарын кыйгырган болгай.

Искрачылар 1370 тонна сиген белеткээр планын 1550 тонна чедирерин, 27 тонна дүктү 31 тонна кылдыр күүседирин кыйгырыгда айыткан. Сегээн сөзүн ээлээр дээш ажылчын иш бо хүннерде улам хайныккан. Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш звенолар аразында чарыштың баштайгы түңнелин үндүрерге Ондар Кошкар-оолдуң удурткан механизастаттынган звено тиилекчи болган. Аңаа шилчийр Кызыл тукту болгаш эртектиг шаңналды тывыскан.

Механизаторлар Кызыл-оол Иргит, Кызыл-оол Ховалыг, Эрес-оол Ховалыг, Сергей Иргит, Экер-оол Ховалыг чарышка шылгарап, колхоз баштаар чериңден эртектиг белектер-биле шаңнаткан. Ол звенонуң кежигүннери мурнунда 330 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин эде көргеш, 400 тонна чедирерин шиитпирлээн. Колхозта сигенчи звено, бригада бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

«Искраның» шөлдеринде кукуруза ажаалдазы кидин түлүктээн. Ында 5 комбайн, 10 автомашина шалыпкын ажылдап, 3 хүн иштинде 1150 тонна кукурузаның ногаан массазын салган, баштайгы сенаашкын ёзугаар алырга бир гектардан 150 центнер алдынып турар.

Колхозтуң сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригаданың малчыннары мал чеми белеткээринче бүрүн хаара туттунган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, хоочун хойжу Ондар Шаравии, оон оглу аныяк хойжу Алдын-оол Ондар адашкылар он ажыг тонна сигенни белеткээш, кыштаанче сөөртүп эгелей берген. Хойжу Кертик-Көк 8 тонна сигенни белеткеп алган. Хойжулардан сес кижи бир-бир сараатарны белеткээн.

Колхоз дүжүт ажаал алышкынынга бүгү белеткелди дооскан. Белениниң шугумунда 18 комбайн турупкан. Тараа арыглап кургадыр ийи шаңның, арыглаар машиналарның септелгези доозулган.

Хертек САМДАН,
колхозта партком секретары.

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП ТУР

1. КЫЗЫЛ ТУКТУГ СОВХОЗ

Каа-Хемниң карак четпес делгем шынаа, шөлдеринде ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажылчын иш хайныккан. Районда калбарган социалистиг чарыштың бөмурнуку одуруунда — «Бүрен» совхоз кел чоруур. Оон шөлдеринде 27 кижилиг 19 агрегат ажылдап турар. Олар хүнүнүң-не 60—70 гектарның сигенин кеспишаан, ол-ла хире шөлдүң кескен сигенин ажаап ап, 40—60 тонна сигенни сарааттап турар. Сиген аажок чаагай үнген — 1 гектардан 15 центнер чедип турар. Кескен черлерден ийиги дүжүттү алыр дээш сиген шөлдерин база катап суггарып эгелээн.

Август 4-ке чедир «Бүрен» совхозтуң сигенчилери планда көрдүнген 11205 центнер сигенниң 7400 центнерин белеткеп алган. Сигенчи звенолардан Николай Богдан-оолдуу тергиидеп турар. Чарыштың июль 31-де үндүрген түңнелиниң ёзугаар оон звенозунга шилчиир вымпелди акша шаңналы-биле кады тывыскан.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун мал чеми белеткээринге чедиишкиннери дээш «Бүрен» совхозка июль 25-те берген.

2. ТЕМП БЕДИК

«Октябрьның 14 чылы» колхозта сиген белеткелиниң темпизи бедик. Август 8-те сиген белеткээр планын күүседипкен. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш, сигенчилерниң ажылдың шын организастааны ажылдың темпизин дүргедедиринге аажок улуг ужур-дузалыг болган.

13 кижилиг механизастаттынган звено 250 центнерни кылыр тургаш, хүннүң-не 500—600 центнер сигенни сарааттап турар. Трактористер Николай Башмаков, Александр Маслов, бөлүкчү Дмитрий Абрамов, сараат салыкчызының башкарыкчызы Владимир Двоеглазов олар күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Сиген белеткээринге пенсионерлер улуг дузаны чедирген. Олар бо чылын 5 кижи составтыг звенону организастаан. 500 центнер сигенни белеткээн.

3. ПЛАНДАН АЖЫР БЕЛЕТКЭЭР

Сөөлгү хүннерде «Тиилелге» колхозтуң кежигүннери сиген белеткелин аажок бедик темп-биле чорудуп турар. 1930 тонна сигенни белеткээш, планын күүсеткен. Ф. М. Кудрявцевтиң звенозу эң тергиин чедиишкинниг болган. Звено хүн нормазын өттүр мааде 164 хуу чедирип турар. Улуг юбилейге төлептиг ужуражыры-биле бүдүн чартык чылдың планын белеткеп алырын колхозчулар шиитпирлээн.

4. КАДАРЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Бурунгаар» совхозтуң хойжулары мал чеми белеткээринге идепкейлиг киржип эгелээн. Мурнакчы хойжу Л. Б. Анчи Н. Ч. Назыты-биле демнежип тургаш, 20 гектар черниң сигенин кескеш, ында 200 хөпээнни салган. А. А. Чаш-оол болгаш С. Т. Сандый олар боттарының онаашкан шөлдеринде база эки ажылдап турар.

5. КУДУРУНТАП ТУРАР

Районда хожудап турар ажыл-агыйлар база бар. «Октябрьның 30 чылы» колхоз мал чеми белеткээр планын август 4-ке чедир чүгле 16 хуу күүсеткен. «Совет Тыва» совхозта 24514 центнер мал чеми белеткээр тургаш, чүгле 4590 центнерни кылган. «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда, «Кызыл тук» совхозта ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар ажыл аажок оожум чоруп турар. Ол ажыл-агыйларда ажылдың, курлавыр-күштүг чогуур негелдезинге чедир организастап шыдаваан. Политмассалыг ажылдың деннели кудуу. Агитаторлар, политинформаторлар кижилер-биле беседаны хаая кылып турар. Көскү агитацияны, хана солуну четпес ажыглап турар.

Үе манаар эвес. Партия организациялары, ажыл-агыйның удуртукчулары ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткээринче бүгү күштү организастаарын үе далаштырып тур.

В. АНДРЕЕВ.

Хей-аът киирген

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң юбилейлиг Хүндүлел демдээн чедип алыр эрге дээш социалистиг чарышты эгелээн «Тыва кобальт» комбинаттың, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Кызылдагы № 1 АТБ-ның, Таңдының «Межегей», Каа-Хемниң «Бурунгаар», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» ажыл-агыйларының эгелекчи саналын СЭКП обкомунуң бюрозу деткээн. ССРЭ-ниң 50 чылынга алдаржыткан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржиринче республиканың ажылчыннарын хаара тудары чер-черде партия, комсомол, профэвилел органнарынга, министерстволарның, эргелелдерниң, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга дааскан.

СЭКП обкомунуң ук доктаалын республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, колхозтарында болгаш совхозтарында таныжып, амыдыралда боттандырып кирипкен.

СЭКП Улуг-Хем райкому партия обкомунуң доктаалын бирги ээлчегде сигенчилерге таныштырып эгелээн. Ол ниитиниң малынга четчир саныг чем-суурну тургузар дээш калбарган чарыш-биле холбажып, ажылдап турар кижилерни күш-ажылчы чедиишкиннерже улам сорук киирип турар. Эрткен неделяның сөөлгү хүннериниң бирээзинде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң төп салбырының сигенчилери партия обкомунуң доктаалы-биле таныжканнар. Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы, партия райкомунуң бюро кежигүнү эш М. Доржу-Сумбаа доктаалды таныштырбышаан, республикада болгаш районда сиген ажаап алышкынының кандыг янзылыг чоруп турарын сигенчилерге тодаргай чугаалап берген.

Сөөктүг-Дөңде сиген белеткеп турар бо бригада — районда эң мурнакчы бригада. Бир муң беш чүс тонна сиген белеткээр планны дүрген күүседкеш, дүжүт ажаап алышкының кыска хуусаада эрттирер, аңаа база шалыпчы ажылдаар деп хүлээлгени бригада кежигүннери алган.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннериниң доктаалды таныжып турары.

С. МААДЫ.
Авторнуң фотозу.

Сиген шөлдеринден

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери юбилейлиг чылга уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришкен, мурнукулардан каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар. Салбыр 1136 тонна сиген белеткээр планныг. Ында 64 кижилиг 14 звено июль эгезинде сиген кезиинге кирген. Агаар-бойдустуң чаашкынныг хүннери турза-даа 102 тонна сигенни кезип, чеди сараатты тургускан.

Ховалыг Дөңгүр-оолга удурткан алды кижилиг комсомолчу звено 45 тонна сигенни кезип, сараттаан. М. Борбак-оолдуң дөрт кижилиг звенозу 12 тоннаны белеткээн. Олар кезилде төнчүзүнге чедир 60—70 тоннаны кестирерин хүлээнген.

Ниитиниң малынга четчир саныг чем-суурну белеткээр херекке боттарының үлүг хуузун киирип, өреге бүрүзү үш тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган.

О. ДОРЖУ.

* * *

Ол-ла районнуң «Искра» колхозунуң Ондар Кошкар-оолга удурткан механизастаттынган сиген бригадазы августуң баштайгы хүннеринде 70 тонна сигенни кескеш, прессте тыраан. Ол белеткээн сигенни Кызыл-Хавак сүт-бараан фермазының чанында сараттап тургускан.

Колхоз баштаар чери 150 тонна сигенни, база ол-ла хире хемчээлдиг зелёнка белеткээрин хүлээткен. Механизаторлар ол хүлээлгезин күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап, пландан ажыр 50 тоннаны ажыр күүседирин хүлээнген.

Мурнакчы механизаторлар Х. Орус-оол, Х. Эрес-оол хүн нормазын ажыр кестирип, мурнакчыларның одуруунда саналып турарлар.

М. МАЖАА.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу бо чылын 1400 тонна сигенни, 1000 тонна силосту болгаш 39 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг, оон хөй кезиин хову бригадазы белеткээр.

Колхозтуң хову бригадазында чеди звенону тургускан. Сиген кезер алды машиналыг, ийи «Беларусь», ийи трактор дырбаажы доктаамал ажылдап турар. Колхоз баштаар чери он хонуктуң түңнелин үндүрүп турар, социалистиг чарыштың негелделерин тургускан.

Баштайгы он хонуктуң түңнели-биле 1, 2, 3-кү черни хову бригадазының звенолары алган. Коммунист Чамзы Лавунуң звенозу 51 тонна сигенни белеткээш бирги черни, комсомолчу Күжүгет Сейнек-оолдуң звенозу — 30 тоннаны кезип, сараттааш ийиги черни, а үшкү черни — Куулар Белектиң херээженнер звенозу алган. Олар хол-биле 22 тонна сигенни кезип, сараттаан.

Бригада бо хүннерге чедир ниитизи-биле 130 тонна сигенни сараттаазы болгаш 30 тонна силосту салган. 30 тонна будук-бүрүнү белеткээннер. Механизатор Х. Озук-оол хүнде 12 га черниң сигенин кезер тургаш, 18 га чедирип, хүн нормазын 150 хуу күүседип турар. Ындыг мурнакчыларның саны бригадада хүн бүрү өзүп турар.

К. СЕМИС-ООЛ.

* * *

Бо чылын Тожунуң алгыг делгем шөлдеринде сиген эки үнген. Оон чижээнге Аргыны ап бээр. Ында үнген сиген курлактан ажып турар. Малга быжыг чем-суурну белеткээри-биле «Тоора-Хем» совхозтуң Май-1 салбырындан 37 кижини олче чоруткан. Олар дериг-херекселдер-биле четче хандыртынган. Ам чүгле хол дыңзыг ажылдаары-ла билир.

Бригаданың планы — 500 тонна сиген белеткээр, 350 тонна силос салыр. Чаашкынныг хүннерде бригаданың сигенчилери шудургу ажылдап тургаш, бо хүннерде 350 тонна силос салыр ужурлуг планның 369 тоннаны кылдыр күүседкен. Оону алды кезек улут оңгарларда силостаан. Оон аңгыда 6 тонна ажыт сигенни хол-биле долгааш, чаглактыг ыяш будуунда аскан. Ам хүннерде 150 тонна сигенни сараттааш, ону кажаадаан.

«ДТ-25» деп трактор-биле Мыдыйбан Дүктүг-оол, Виктор Маады олар сигенни эки кестирип, хүнде нормазын 130 хуудан кудулатпайн турар. Сараат октакчылары Дүвүлей Ак, Валерий Самбыкай, Сарыг-Хува Савы, Чыырыгай Кыргавай олар эки ажылдап, мурнакчылар болганнар.

Т. КОЛ.

* * *

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры 75 тонна будук-бүрү белеткээр планының 65-тиин кылып алган. Будук-бүрү белеткелинде 35 өөреникчи комсомолчу Дамдының Хеймер-оолдуң удуртулгазы-биле кызымак ажылдап турар.

* * *

Бии-Хем районнуң Тарлаг 8 чыл школазының өөреникчилери «Өөк» совхозка 24 хонук ажылдааш, 80 тонна ажыг витаминниг сигенни баглап, белеткеп берген.

М. САНДАЙ-ООЛ.

* * *

«Барлык» совхозтуң Дагыр-Тей ховузунда сигенчи ийи звено 390 га черниң сигенин кескеш, 32 сараатты тургускан. Төп салбырның сигенчилери ол ховуда тарымал сигенниң 1 газындан-на 20—25 центнер сигенни ап турар.

М. ДЫЛАЙ.

Сиген белеткелиниң планнары күүсеттинген

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» болгаш «Октябрь 14 чылы» колхозтарының ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Олар сиген белеткелдериниң планнарын күүсеткениниң дугайын СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

«ТИИЛЕЛГЕ» КОЛХОЗТУҢ ажыл-ишчилери 1.930 тонна сигенни белеткээн. Сенаж белеткээриниң планы база күүсеттинген. Колхозтуң механизаторлары бүдүн чартык чылдың сиген курлавырын белеткээр деп шиитпирлээн. Ам олар силос салырын база эгелээн.

«ОКТЯБРЬ 14 ЧЫЛЫ» КОЛХОЗТУҢ ажыл-ишчилери 1.075,5 тонна сиген белеткээр планныг тургаш, 1.100 тоннаны белеткээн. Сиген шөлдеринде ажылдар үргүлчүлевишаан. Колхозчулар ам-даа 400 тонна сигенни белеткээрин шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

ДЕМНИГ КҮШ-АЖЫЛДА

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында, оларның үзүлбес харылзааларының дугайында, коммунистиг тургузуушкунга оларның салыышкынының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң медээлери чурттуң бүгү булуңнарындан кээп турар.

РСФСР: даглыг черниң энергетиказы

Үстүкү Чирюр деп дагестан суурнуң чанында электри тогун улаштыр дамчыдар станцияны тудуп эгелээн. Чыл төнчүзүнде ону Соңгу Кавказтың каттышкан энергия системазынга кожар деп турар. Оон түңнелинде Дагестанның үлетпүрү болгаш кедээ ажыл-агыйы электри энергиязы-биле долдур хандырар аргалыг бөлүр.

Грузияның механизастаттынган колонназының тудуп турары ол станцияны сөөлүнде кээп Сулактың унунда тудуп турар Чиркей ГЭС-тиң база бир кезээ апаар. Ол дээрге Соңгу Кавказта эң улуг дээн комплекс бөлүр. Ону тудуп дооскан соонда Дагестан кожа турар республикаларны электри энергиязы-биле хандырар апаар.

Чиркейниң суг күжү-биле ажылдаар электри станциязын Дагестанның чону-биле кады Украинаның, Арменияның, Азербайджанның төлээлекчилери база тутчуп турарын айтыр херек. Ону Ленинградтың түскай эртемниглери төлевилеп тургускан, даг үттээр ажылдарны Москваның метрочулары кылып турар, а Красноярск ГЭС-тен барган монтажчылар плотинаның бетонун кудар түскай краннарны кылып бергеннер. ГЭС тудуунга дериг-херекселдерни чурттуң ийи чүс ажыг бүдүрүлге черлери чорудуп берип турар: Свердловск — генераторларны, Харьков — турбиналарны, Запорожье — трансформаторларны олче чүдүрүп чорудуп турар...

Чиркейде суг күжү-биле ажылдаар электри станциязы келир чылын бөлүнүн тогун берип эгелээр. А оон хөй национал кижилерден тургустунган коллективи Сулак хемниң кудуу Миатли дээр аулче көже бээрлер. Аңаа база-ла 250 муң киловатт күчүлүг чаа ГЭС-тиң тудуу эгелээр ужурлуг.

Махачкала.

М. АМАЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

МОЛДАВИЯ: акы-дуңмаларның адрестери

Тираспольдуң «Электромаш» заводунуң коллективи Каманың автомобиль заводунуң чагыын хуусаазындан эрте күүседипкен. Кайызы-даа 400—400 киловатт электри шимчедикчилерин Набережные Челныже чүдүрүп чоруткан.

Ол завод бөдүнүң продукциязын — 0,27-ден 2000 киловатт чедир күчүлүг электри моторларын чеди муң черде адрестерже чорудуп берип турар. Ынчаарга ол заводче Таганрогтан, Магнитогорскиден, Запорожьеден изоляция материалдарын, кара металл прокаттарын, Тбилисиден, Ивановодан, Алма-Атадан, Томскиден, прибалтий республикаларындан демир удаазыннар болгаш өске-даа чамдык чүүлдер үзүк-соксаал чок кээп турар.

Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкыны-биле болгаш Новосибирскиниң турбогенератор заводу-биле электримашчылар соксаал чокка харылзааны тудуп турар. Тираспольдуң ол заводу чаа-чаа ажылдап эгелеп турда, он үш чыл мурнунда бүдүрүлге черлериниң коллективтери ону шефке алганнар. Чүс-чүс молдав ажылчыннар, инженерлер, техниктер Ленинградка барып өөренип алганнар. Сибирьжилер оларга синхроннуг генераторларны бүдүрүп үндүрерин өөредип каан.

Украин эртемденнериниң дузазы-биле ийи муң киловатт күчүлүг шимчедикчилерни база массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Оларның онзаланчак чүүлү чүл дээрге частыышкындан айыыл чок бөлүрү. Ындыг шимчедикчилерни бистиң чуртта эң-не баштай кылып үндүрүп турар апарганы ол.

Москваның энергетика институду-биле кады ажылдап тургаш, ол завод ток күжүн таарыштыр стабилизаторларны база бүдүрүп үндүрүп эгелээн болгаш оларның ийи хевиринге шынар демдээн тывысканы.

Кишинев.

Г. ИЗБЕКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ПАРИЖ. Француз коммунистер «Юманите» солуннуң сентябрь 9—10-да болур байырлалынга холбаштыр партия кассазынга акша чыыр ажылды чорудуп турар. Акша чыырын «виньетокту» садар хевир-биле чорудуп, коммунистиг болгаш социалистиг партияларның кады кылган программазын чедиишкинниг нептередири-биле каттыштырган. Ам безин 72.645 «виньетокту», эрткен чылдың ол үезинден 10.149 хөйнү саткан.

САНТЬЯГО. Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде реакчылы идегеттерниң хоралыг хөделиишкиннериниң шиитпирлиг болгаш шыңгыы буруу шапкан. Олар боттарының контрольдан турары массалыг информацияның чепсектерин ажыглааш, Улусчу чаңгыс эптиң чазааның ажыл-чорудулгазын нүгүлдеп, сагыштыы-биле хажыдып турар. Вальпараисо хоорайның ажылчы чоннарының митингизинге чугаазынга президентиниң демдеглээни: реакция ындыг аргалар-биле чоннуң ортузунга бүзүревес чоруктуң хөөнүн өскүдүп, революстуг чаартылгалар дугайында чазактың айыткан программазын күүседиринге шаптыктаарын оралдажып турар.

Барыын үзелдиг күштерниң идепкейжээни-биле холбаштыр күрүнениң баштыңы сеткемчилеедиг болгаш сагылга-чурумнуг бөлүрүнче чили улусту кыйгырган.

* * *

САНТЬЯГО. Полиция отрядтарының болгаш «чөөн үзелдиглерниң революстуг шимчээшкини» дээр чүвениң бөлүк экстремистериниң аразынга болган чепсектиг мөөлдежиишкинниң дугайын Чилиниң Иштики херектер министерствозу дыңнаткан. Бир кижини өлүрген, элээн каш кижини, оон иштинде беш полицейжини балыглаан. Министерствонуң дыңнадыын ёзугаар алырга, полицияның отряды бөлүктүң дээрбечи чорук кылган деп буруудаткаш, хоругдаттырган бир кежигүнүнүң квартиразын үжээри-биле Сантьягонуң чанында суурже чоруткан.

Иштики херектер министриниң оралакчызы Даниаль Вергара кедергей чөөн үзелдиглерниң чөңгээлиг хөделиишкиннериниң шиитпирлиг буруу шапкан болгаш «Улусчу чаңгыс эптиң чазаа ол идегеттерниң кемниг ажыл-чорудулгазын моон соңгаарда чайгылыш чок «чайладыр» дээрзин демдеглээн. Министерствонуң дыңнадыын ёзугаар алырга, чөңгээлиг халдаашкыннарның киржикчилерин судче шилчиткен.

* * *

БОНН. ГФР-ниң чонунуң хөй нурууз ийи герман күрүнениң Каттышкан Нацияларның Организациязынга хүлээп алыры дээш саналдап турар. Хөй-ниитиниң саналын алыр «Инфас» дээр институттуң чорудкан санал алышкыны ол дугайын херечилеп турар. Саналын бергеннерниң 57 хуузу ГДР болгаш ГФР КНО-нуң дең эргелиг кежигүннери болган турары дээш саналдаан.

* * *

ЗАНЗИБАР. Занзибарларга болгаш танзаннарга капиталистиг бүлдаңгытың кинчизин кым-даа, кажан-даа дээп шыдавас деп, «Танзанияның бирги оралакчы президентизи, Занзибарның Революстуг чөвүлелиниң даргазы Абуд Джумбе медеглээн.

Абуд Джумбе национал тургузуушкунуң чорудулгазынга коллективизмни калбаа-биле практикалаар дең Танзания Каттышкан Республиканың ортулук кезээниң чурттакчыларын бүгү занзибарларны кыйгырган. Улустуң чаңгыс эвииниң база чуртка революстуг чаартылгалар дээш демиселге оон күжениишкиннериниң сырый каттыштырарының эргежок чугулазын демдеглээш, Танзанияның оралакчы президентизи түскайлаңналыр чоруктуң национал чедиишкинниң тургузуушкунунуң оруунга моондак кылдыр буруу шапкан.

Бистиң чуртувуста

ДНЕПР ЭРИИНДЕ

ПОЛТАВА ОБЛАСТЬ. Кременчугтуң автомобиль заводу продукцияның шынары дээш шимчээшкинниң эгелекчилериниң бирээзи болган. Бүдүрүлгениң бүгү-ле черлеринде — чаа хевирлерни чогаадып, тургузарындан эгелээш, продукцияны массалыы-биле сайгарарынга чедир продукцияның шынарын контрольда алган. Кременчугчулар кезектерни шынарлыг кылырының аргазын ажыглааш, ол чүүлдерниң 94 хуузун тергиин эки үнелээшкин-биле дужаап турар. Ол заводта бедик шынарлыг продукцияны кылганы дээш моральдыг идиг бериишкинниң дүрүмүн ажылдап кылгаш, ажыглап турар.

Кременчугтуң автомобильдиниң курлавыры 1975 чылга чедир 1,5 катап көвүдээр болгаш КРАЗ-тың машиналарының баштайгы капиталдыг септелгеге чедир эртер оруу 150—180 муң километр чедер.

Ындыг автомобильдерни ажыглаанындан чурттуң улуг ажыл-агыйы ниитизи-биле 200 миллион рубль камналганы алыр.

Кременчугтуң автомобиль заводу беш чылдың төнчүзүнге чедир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедииринин күүселди-биле чуртка 36 миллион рубльдиң пландан дашкаар продукциязын бээр.

ЧУРУКТА: автозаводтуң бир бөлүк кол специалистери (солагай талазындан оң талаже) — В. В. Таболин, А. Г. Малышев болгаш Л. Н. Сироткин олар чаа хевирниң автомобильдериниң дугайын чугаалажып турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БИОЛОГТАР — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Цитология болгаш генетика институдунуң эртемденнери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының дуржулга ажыл-агыйынга алтайның нарын дүктүг хоюн линкольн болгаш ромнимарш дээр эът-дүгү чаагай кроссбред укаалыг хойлары-биле хайнакташтырганының түңнелинде дүгү дыка чаагайы-биле онзаланып турар хойларны алганнар. Бедик шынарлыг трикотаж постерни кылырынга ажыглаар ол хойларның дүгүнүң ортумак хемчээли 6,5—7 килограмм, узуну 13-15 сантиметр, арыг дүктүң хемчээли 60-65 хуу болур. Кроссбред хойларның дириг деңзизи —65-70 килограмм, а бүдүрүкчү кошкарларның —120-130 килограмм бооп турар.

Новосибирск областың «Медведский» совхозунда ындыг 1000 ажыг хоюнуң шиичилел коданы бар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының дуржулга ажыл-агыйынга өстүрген кроссбред хой кошкарлары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоочун тудугжу

Күш-ажыл кижини каастап оруур! Ооң чижээнге сес уругларның адазы Дорта Моңгушту ап көрээл. Ол ам 49 арлыг, он беш чыл ажыл ажтыг. Сураглыг тудугжу ичиизинден-не күш-ажылга ынак туруган. Бодундан улуг, рга-дуржулгалыг эш-өөрү тууг ажылынга ону өөредип, нелиг арга-сүмени берип елген ужурунда, ол мергежилдиг тудугжу апарган. Ооң ээр чеже чурттаалга бажыңы, ал кажаазы тудушпаан дээил. Ооң туткан бажыңнары к-Туруг суурда хөй. Хоочун удугжу чонунга хүндүткелиг кижи. Бо суурда ону таывас улуг, биче кижилер овар. Ооң ийи оглу база туугжу болуп, адазын дөзеп алгаан, тудуг ажылының таалы-биле арга-мергежилдиг парганнар.

Шагаан-Арыгның көжүп чоуур механизастаттынган кооннназының үш бригадалары и-Туругда 200 олуттуг клуб олгаш 300 уруглар чурттаар лыг интернатты тудуп турар. удугжуларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Чоокта чаа үндүрген түңнелден алгаш көөрге, Дорта Моңгуш чарыштың тиилекчизи болган. Хүлээнген ажылынга ээ-харыысалгалыг хоочун тудугжунуң дугайында ооң бригадири Кара-оол Салчак мынчаар чугаалап орар:

— Даанган ажылынга ол кызымак, чүткүлдүг-ле кижи, шак үени эки үнелеп билир. «Солун номдан хөй чүвени кижи билип алыр-дыр» деп ол боду хөөреп орар. Клубка келген чаа киноларны ол черле эрттирер эвес.

Тудугжу Дорта Моңгуш школада ада-ие комитединиң кежигүнү хүлээлгезин эки күүседип, өөредилгези кошкак, кижизидилгези багай уругларлыг ийи-чаңгыс ада-иелер-биле беседалажып, башкылар коллективиниң уруглар кижизидилгезиниң дугайында берген үнелиг арга-сүмелерин амыдыралга үргүлчү боттандырып келген. Хоочун тудугжу, үлегерлиг ада шак ынчаар чурттап, ажылдап чорууур.

К. КОМБУ.

Тудугжунуң хүнүнге уткуштур

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг организацияларының коллективтери ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга төлептиг уткуражып, 1972 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкинниг ажылдап, 6 айларда үлетпүр продукцияны сайгарар планны 105,1 хуу күүсеткен, пландан ажыр 319 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязын сайгарган, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге өзүлдениң темпизи 7,6 хуу өскен. Районнуң тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының планын 102,2 хуу, ооң иштинде «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелели 107, «Тыва септелге тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелели 110 хуу күүсеткен.

Чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезин чедип ап турар кол үндезини болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү звеноларга бедидип турары, эртем-техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок өстүрүп турары, мурнакчы дуржулганы нептередип, социалистиг чарышты калбартып турары болур.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бирги ээлчегниң күчүзүн ийи катап ашкан, ооң ачызында продукция сайгарар планын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планны ажыр күүсеткилээн. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,3 хуу өскен, бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедип турган, 156 муң рубльдиң орулгазын алган.

«Тыва суг тудуг» трестиң № 1 көжүп чорууур механизастаттынган колоннназы, Кызыл-Мажалыктың туүйбу, саржаг заводтары, Ак-Довурактың хлеб заводу болгаш амыдырал хандырылга комбинады онаалдаларын күүсеткен.

Ооң-биле кады чамдык үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның удуртукчулары, партия эге организациялары, профэвилел комитеттери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр боттарының ажылын эде тургузарын шуптең ёзу-биле чорудуп, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чогуур инициативаны, чогаадыкчы, негелделиг болур чорукту көргүспейн турар. «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 көжүп чорууур механизастаттынган колоннназы тудуг-монтаж ажылдарының планын 91 хуу күүсеткен, азы эрткен чылдың деңнелинден 15,8 хуу кудулай берген. «Тыва септелге тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелели капитал тудугнуң чартык чыл планын чүгле 40,2 хуу күүсеткен. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбыры сайгарылга хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үезинден 4,4 хуу кудулаткан, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугула негелдезин күүсетпээн, харын-даа эрткен чылдың ол-ла үезинден 11,7 хуу кудулаткан.

Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалыкта салбыры, № 741 көжүп чорууур механизастаттынган колонна, септелге-тудуг эргелели социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Ол бүдүрүлгелер болгаш Кызыл — Мажалыктың туүйбу, саржаг заводтары, ыяш ажыл-агый чери социалистиг чарышты эреңгей ёзу-биле удуртуп, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш көргүзүглериниң самбыраларын чылбаан, а кылган черлерге ооң көзенектерин шаг болганда, чүве өйү эрте бергенде долдуруп турар. Ажыл-ишчилерни юбилейни уткуурунче кыйгырып турар лозуңнар чок, а ыяш ажыл-агый черинде лозуң оңун чидирип, куурарып калган, цехтер, девискээрлериниң иштиниң хир-боктуг, бригадалар, участоктар аразында социалистиг чарышты организаставаан, чарыштың күүсеттинип турарын бот-боду хынажыр ажылды чорутпайн турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинче кичээнгейни кошкаткан. Партия болгаш ажылчын хуралдарын ховар эрттирип турар. Туүйбу заводунга чартык чыл иштинде чаңгыс катап хурал болган, аңаа январь айның планының түңнелин үндүрген.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чагаазынга дүүштүр материалдыг курлавырларны камнап алыр талазы-биле чарышты база кошкак организастаан. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелели тудуг материалдарың артыкка чарыгдап, эде кылыышкыннарга материалдарны хойну чарыгдааш, тудугнуң өртээн 61 муң рубльге аарткан. Ол-ла коллектив нормадан ажыр 100 кубометр ээлдиргиин, 101 кубометр дилиг материалын, 12 тонна арматураны, 4,5 муң дөрбелчин метр чымчак шывыгны артыкка чарыгдаан. № 741 көжүп чорууур механизастаттынган колонна тудуг-монтаж ажылдарының үнезин 6 муң рубльге аарткан.

Ак-Довурактың хлеб, Кызыл-Мажалыктың саржаг заводтарының техниктиг дериишкинни чавыс деңнелде. Чымыштыг ажылдарны колдуунда хол-биле кылып турар. Туүйбу, саржаг заводтары, «Сельхозтехника» салбыры хөй бракты болдуруп турар.

Үлетпүр бүдүрүлге комбинадының эптээр демир-бетон кылыр цеги СПТК-59-12 деп 50 плитаны багай шынарлыг кылганындан ону ажыглаар аргажок болган. Цехтиң кургадылга камералары ажыглаарынга шуут таарышпас, чазаныылга цеги ол материалдар-биле продукция кылып турарындан цехтиң кылыглары бракка таваржып турар.

Ажыл шагын чидирер чорук хөй. «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелели чартык чылда бир ажылчынга онаашттыр 30,1 кижи-хүнүн чидирген. Ажыл шагын үзер чоруктуң уржуунда 404,9 муң рубльди планга чедир бербээн № 741 көжүп чорууур механизастаттынган колонна 1800 кижи-хүнү ажыл шагын үскен. Бо дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинден 68 хуу хөй болуп турар. Коллектив Тээли суурга эмнелге комплекизин тударынга хөй бракты болдургаш, ону эде кылырынга база хөй үени чидирген, ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 85 хуу күүсеттинген.

«Тыва даг-дүгү» комбинат күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге иштики курлавырларны чедир ажыглавайн турар. Комбинаттың даг-дүгү арыглаар цегинге ажыл шагының чидирии 20 хуу болган, дериг-херекселдерниң аңаа турар чоруу база хөй. Транспортту чедир бербейн турганындан база чамдык организастыг айтырыгларны чедир шиитпирлевейн турганындан комбинаттың үүрмектеп, сорттаар чери чартык чылда бүдүн ай иштинде аңаа турган, ынчангаш планга 500 тонна даг-дүгүн чедир бербээн.

Белен продукция складында хол-биле кылыр ажыл хөй, ону комплекстиг механизастаарының, савалаарының, чүдүрерниң эртем-шинчилел ажылдарын чүгле 1974 чылда эгелээрин планда көрүп турары канчап-даа таарышпас.

Районнуң партия, профэвилел организациялары, бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның удуртукчулары техниктиг информацияның болгаш чаартылганың айтырыгларын чедир үнелевейн турар. Ооң түңнелинде дыка хөй ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар техниктиг депшилгеге киришпес, бүдүрүлгени организастаарын экижидер талазы-биле саналдарны киирбес чоруктар бар. Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның чөвүлелдерин хөй организацияларда тургуспаан. Ак-Довурактың хлеб заводунга чаңгыс чогаадыкчы саналды шиңгээткен, а чогаадыкчы ажылды киирген кижи шаңналын безин албаан.

Районнуң бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында кадрларның үнүп-кирер чоруу хөй. «Тыва даг-дүгү» комбинатка чартык чылда 354 кижини хүлээп алган, а ажылдан 283 кижини үндүрген. «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелинге ол саннарны дараалаштыр алырга 212 болгаш 160, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадынга 52 болгаш 48 болган. № 741 көжүп чорууур механизастаттынган колонна 113 кижини ажылдан үндүрген.

Кадрларның үнүп-кирер чоруунуң кол-ла чылдагааннары болза күш-ажылды кошкак организастап турары, ажылдап турар кижилерниң күш-ажылының байдалынче болгаш амыдырал-чурттаалгазынче четпес сагыш салып турары, аар ажылдарны механизаставас, кадрларның техниктиг өөредилгезин организаставас, оларның мергежилин бедитпес чоруктар болур. Чамдык бүдүрүлгелерде коммунистиг күш-ажылдың школалары ажылдавайн турар.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелинде партком, партия эге болгаш профэвилел организациялары бүдүрүлге коллективтеринге болгаш тудугларга политмассалыг ажылды кошкак организастап турар. Кызыл-Мажалыктың туүйбу, саржаг заводтарында, Ак-Довурактың хлеб заводунда болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында, өске-даа чамдык улуг бүдүрүлгелерде лекция пропагандазын багай организастаан, информацияларны эттирбейн турар. Чамдык черлер арагалаашкын болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле ханы таныштаан, аңаа хамаарыштыр тодаргай хемчеглерни ажылдап кылбаан. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар чон мурнунга лекция, беседа кылбайн келген. «Билиг» ниитилелиниң районда-даа, Ак-Довуракта-даа организациялары негелдеге дүүштүр ажылдап шыдавайн турар.

Улуг юбилейге — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга чедир чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш демиселдиң эң харыысалгалыг үези эгелээн. Ажылда бар четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп, социалистиг чарышты улам калбартып ажылдаар болза, Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуг организациялары чыл планын тедиишкинниг күүседип шыдаар.

В. ФИЛИМОНОВ,
СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң инструктору.

Партийжи амыдырал

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Хүлээлгени алыры дээрге, организакчы улуг ажылдың чүгле эгези болгай, бир эвес ону шудургу практиктиг ажыл-херектер-биле быжыглавас, ооң күүселдезин доктаамал организаставас болза, ол аңаа-ла саазын кырынга артары чугаажок. Чамдыкта ындыг база болгулаар-дыр.

Чогум-на, ынчангаш, ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур районнуң алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан, СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң, чоокта чаа болган, пленумунга шынгыы партийжи чугаалар болган.

Аңаа илеткел кылган район Совединиң күүскомунуң даргазы эш С. Байыр-оолдуң илеткелинден алырга, боттарының хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак, шудургу ажылдап турар коллективтер, мурнакчы ажыл-ишчилер районда чок эвес. Чижээ: «Чодураа» колхозтуң сүт-бараан фермазы чартык чылда пландан ажыр 15 тонна сүттү саткан. «Ак-Эрик» колхозтуң ийи хойжу бригадалары 100 хойга онаашттыр 88-90 хураганны, районнуң 20 хойжузу төрүүр чүс хойга онаашттыр 100—112 хураганны камгалап алган. Оларның аразында И. Данзуруң, С. Калдан, С. Алдын-Херел, С. Монгалбии, Ч. Хуурай-оол олар чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Бүдүрүлгелерден Шуурмактың тудуг материалдары белеткээр пунктузу ниити болгаш бараанныг продукцияны бүдүрерин база сайгарарын көрдүнген пландардан ажырган.

Ынчалзажок илеткелден болгаш санал берген эштерниң чугаазындан алырга, ниитизи-биле районнуң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези багай бооп турар. Бүдүрүлгелерде күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, план күүсетпес чүүлдер хөй. Чартык чылда барык-ла 2,5 муң кижи-хүнү прогул болган болгаш ооң уржуундан 15,5 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. Мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередирин, оралдашпааң болгаш чарышты организастаарын ала-чайгаарлаашкынче киирген. Кижилер ортузунга партийжи-организастыг, политмассалыг ажыл кончуг четпес деп түңнелди пленум кылган.

Райкомнуң бюрозу, ооң бирги секретары турган М. Артаев, а база секретарьлары Н. Чындыгыр, М. Минчимаа, райкүүском (даргазы С. Байыр-оол, ооң оралакчызы Ч. Шулуу-Маадыр) шынгыы партийжи негелде чогундан, хөй-хөй доктаал шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, ооң күүселдезин хынаваан болгаш организаставаан, а организастыг ажыл база кошкак. Ооң уржуунда районнуң ажыл-агыйының кол-кол адырларында ажылдың суларап келгенин пленумнуң шиитпиринде база СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. Тока бодунуң чугаазынга айыткан. Байдалды эдер талазы-биле районнуң удуртукчулары аазап келзе-даа, ону боттандырбаан. Ооң тодаргай херечизи — бо чылдың бирги чартының түңнелдери болур. Эът садарының планын район үзүп, ону 122 тонннаны чедир бербээн. Малдың баш саны амдызында планга дүгжүп-даа турар болза, эрткен чылдың бо үезинде деңнелинден кудулаан. Төрүүр чүс баш малга онаашттыр: 44 бызааны, 55 анайны, 80 хураганны, 74 кулунну алган.

Бо чылын күрүнеге саткан малдың ортумак деңзизи, боданы чүгле 236, хойнуу — 34 килограмм болган. Ооң уржуундан хөй санныг артык малды аңаа чарыгдааны илерээн. Эрткен чыл-биле деңнээрге, хөй, өшкүнүң читкени, самчыгдаттынганы 188 хуу четкен. Ажыл-агыйлар ниити өлген болгаш читкен малдан 4,2 тонна дүктүң, 173 тонна эъттиң каражазынга таварышкан. Амгы үеде районнуң эът, дүк садарының чыл планнарын күүседири улуг бергедээшкинге таваржып турар. Ындыг турбуже, малдың чайгы семиртилгезин болур-чогууру-биле организаставаан, чондан мал садып алыр ажылды эки чорутпаан, хураган кыргыырының темпизи оожум болгаш агарлаашкынче кирбээн. Алган хүлээлгелерни болгаш планны күүседир дээш, өске-даа хемчеглерни алырын үе негеп келген.

Ниитиниң малынга бо чылын 10,3 муң тонна чемни ажыл-агыйлар белеткеп алыр ужурлуг. Амгы үеде ооң чүгле 22 хуузу белен. Сигенниң, малдың тарымал чеминиң чемиштиг үезин эртер чоокшулап турар, а ол чугула кампанияда темп бедирден, харын кудулаан. Малга чем белеткээр чамдык бригадалар, звенолар сандараан, «каттыжып» турар апарган. Сиген белеткелинге шалыпчы айны чарлаарын, немей бригадалар тургузарын пленум шиитпирлээн. «Бүгү күштү — мал чеминиң белеткелинче!» деп лозуң улам күштелир ужурлуг. Ооң-биле чергелештир дүжүт ажаап алышкынынга белеткелди чорудар.

Ол пленумга, мурнунда хуралдарга ышкаш, четпестерни анализтээн, сорулгаларны тодаргайлаан чугаалар хөй болган. Ол чугула болбайн-аан. Ынчалза-даа СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның аңаа чугаазынга демдеглээни ышкаш, практиктиг организакчы ажылды күштелдирип, районнуң хожудаашкынын ажып эртеринче бүгү чонну хайныктырып үндүрери бирги черниң сорулгазы болур. Райкомнуң бюрозунуң удуртулгазы-биле партия база көдээ Советтерниң, комсомолдуң болгаш профэвилелдиң бүгү организациялары чонну эвилелдеп, социалистиг чарышты улам калбартып, ону организастаарын сайзырангайжыдып турган, алган хүлээлгени күүседир, сөглээн сөске ээ болур дээш организакчы болгаш политмассалыг бүгү ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корреспондентизи.

АВТОЛАВКА — МАЛЧЫННАРДА

Сесерлиг сельпозунуң автолавка садыгжызы Виктор Иннокентьевич Ковалёв чолаачылавышаан, малчыннар кодаңнарынга доктаамал аалдап барып, чугула хереглелдиң барааннарын чедирип турар.

Малчыннарның үлетпүр барааннарга болгаш аъш-чем продуктуларынга чагыгларын ол доктаамал хандырып келген. Кадарчылар сууржун амыдыралче шилчип, чырык, чылыг чурттаалга бажыннарлыг апаргылаан. Ынчангаш бодунуң чурттаар оран-савазын чаа эт-херекселдер-биле дерип, арыг-силиг, культурлуг чурттаарын малчын бүрүзү күзээр. Беш хонук ээлчээн одарга эрттиргеш суурга кээп, таарымчалыг дерип-шимээн бажыңынга дыштаныры кымга тааланчыг эвес боор.

Мурнунда малчыннарның кол негелдези колдуунда аъш-чем, идик-хеп, пөс-таавы турган болза, ам хевис, радиоприёмник, телевизор, холодильник, хеп чуур машина болгаш өске-даа бажың эт-херекселдерин чугула хереглээр апарган. Ол барааннарны автолавкага чүдүрүп чедирери белен эвес. Ынчалза-даа, эш Ковалёв малчыннарның чагыын күүседирин оралдажып, чагыг ёзугаар барааннарны чедирип келген.

Коммунист садыгжы алды чыл иштинде автолавкага ажылдаан. Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын, оларның сонуургалын өөренип алган болгаш малчыннарже график ёзугаар чорүп келген.

Виктор Иннокентьевич ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур социалистиг чарышка киришкеш, чартык чылдың түңнели-биле тиилекчи болуп. Садыгжының хүнүн таварыштыр Сесерлиг сельпозунуң баштаар черинден хүндүлел бижик болгаш өртектиг бараан-биле шаңнаткан. Ол бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар. Чартык чылдың планын 109,7 хуу күүседип, июньнуң планныг даалгазындан ажыр 2,5 муң рубльдиң бараанын саткан. Июльдуң планын база ажыр күүсеткен.

Коммунист Ковалёвтуң ак сеткилдиг, кызымак чорууун көргеш, ону СЭКП Кызыл хоорайкомунуң кежигүнүнге сонгаан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга уткуштур республиканың мурнакчы коллективтериниң үндүрген кыйгырыын деткип, улам бедик көргүзүглерлиг ажылдаарын В. Ковалёв хүлээнип турар.

С. МИНДИРЯ.

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ БЕЛЕТКЕНИР

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫҢГА

Чаа өөредилге чылының эгези сентябрьның бирге чедир каш-ла хонук арткан. Республиканың школалары өөредилге чылынга белен бе, кандыг ажылдар кылдынганыл, чүнү кылза чогуурул дээш өске-даа айтырыглар улус өөредилге ажылдакчыларын болгаш өске-даа хөй ниити организацияларның кичээнгейиниң төвүнде турар. Бо талазы-биле республикада байдалдың дугайын бистиң корреспондентивис Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Николай Салчакович Конгардан айтырып беседалашкан. Ук беседаны моон адаанда парлаадывыс.

— Школаларның белеткелиниң дугайында чүнү чугаалап болур силер, Николай Салчакович?

— Чаа өөредилге чылында 55 муң ажыг уруглар бистиң школаларывыска өөренип кирер. Оларның өөредилгезинге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузары бистиң кол сорулгавыс. 1972—73 өөредилге чылы бүгү-нити ортумак өөредилгени бүрүн боттандырарынга база чугула сорулгаларның чылы. СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо талазы-биле чаа доктаалды база хүлээп алган. Ынчангаш бүгү-нити ортумак өөредилгени боттандырып чорударынга база бир кол чүүл материалдыг бааза дээрзи биске билдингир.

140 ажыг школа бажыңнары, тозан интернат күрүне комиссиязынга хүлээдиринге белен. Ол ышкаш 120 мастерскал, дөртен бир чунар-бажың бүрүн септеттинген. Чаа өөредилге чылынга белеткелди чедиишкинниг чорудуп турар Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның база Кызыл хоорайның школа коллективтерин мактап болур. Ам-даа кылыр ажылдар хөй, белеткелдиң бүгү талалыг болуру чугула.

— Республиканың школаларынга одаар чүүл сөөртүлгези, ооң белеткели кандыг болганыл?

— Ниитизи-биле барык 55 муң кубометр одаар ыяш белеткээр ужурлуг, ооң 96,2 хуу күүсеттинген. Одаар ыяштың 71,3 хуузу школалар чанында дүжүртүнген. Одаар ыяш белеткелиниң планын Өвүр, Тес-Хем, Тожу, Улуг-Хем, Моңгун-Тайга районнар ажыр күүсеткилээн. Бо талазы-биле Танды районда байдал хирелиг.

Школаларга херегләэр хөмүр-даш сөөртүлгези 48,1 хуу күүсеттинген. Амдызында автотранспорт тараа ажаалдазынче кирбээн үеде. одаар чүүл сөөртүлгезин эки организастаар, мааңаа партия, совет органнарның, ажыл-агый удуртукчуларының киржилгези улуг.

— Өөредилгениң дериг-херекселдери-биле четчелээшкиннер кандыгыл?

— Республиканың школаларында 181 өөредилге кабинеттери бар, ооң иштинде физиканың 66, химияның 60 кабинеттери ажылдаар. Ниитизи-биле 196 муң рубльге дериг-херекселдер садып алдынган. Алдан киноаппарады, 15 радиобелдири, дааранып машиналар дээш өске чүүлдерни школалар немей алган. Көдээ школа библиотекалары 17 муң ажыг рубль-биле чаа номнарны садып алган, ында колдуунда класстан дашкаар номчулгага ажыглаар литература дээш өске-даа номнар кирген.

Школа библиотекалары өөреникчилерниң өөредилге номнарын орнаар ажылды багай эвес организастаан. Чаа өөредилге чылында ажыглаар орус школаларының 2—8 класстарының өөредилге номнары бүрүн бар.

— Башкы кадрлар, оларның билиг-мергежилин бедидериниң дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Республиканың школаларынга чаа өөредилге чылында 464 башкы немей херегленттинип турарының чагыын министерство шагда-ла алган. Кызылдың пединститудун болгаш башкы училищезин дооскан база төп областардан шупту 340 башкы бо чылын бистиң школаларывыска барып ажылдаар. Үетүнде сан-түңден алгаш көөрге, башкылар ам-даа херек, ону четчелээр ажыл чорүп турар.

Башкылаашкын колдуунда чаа программаларже шилчип турар болганда башкыларның билиин бедидеринче улуг сагыш салдынган. Бо чайын 726 кижи билиг бедидер курстарга өөренген. Республикадан дашкаар 333 кижи өөренип чораан. Чайгы курстардан аңгыда районнар аразының семинарлары база ажылдап турган. Ынчангаш ниитизи-биле 1743 кижи билиин бедидип, чаа программа ёзугаар ажылдаарынга белеткенген. Ол дээрге бүгү башкыларның 52 хуузу болган.

— Чаа школа тудуглары кандыг байдалдыг чорүп турарыл?

— Чаа тудугларны ажыглалга киирери моон мурнунда чылдарда багай эвес күүсеттинип келген. Бо чылын бисте элээн каш чаа тудуг кылдынып турар. Оларга Туранда уруглар сады, Алдан-Маадырда, Барлыкта, Бүрен-Хемде кайызы-даа 320 кижи өөренир школалар. 250 кижи чурттаар беш интернат хамааржыр. Ол ышкаш башкыларның 12 бажыңы туттунуп турар. Оларның баштайгылары ажыглалга кирип эгелээн.

Чаа тудугларда байдал элээн дүвүренчиг. Ук тудугларның чамдыызы бо чылдың сентябрьда ажыглалга кирбес, ынчалза-даа бо чылдың төнчүзүнге чедир кылыр ажылдар кончуг хөй. Август 1-де байдал-биле алырга тудуг планы чүгле 48,3 хуу күүсеттинген.

Чаа өөредилге чылынга белеткелде чамдык эки талалар-биле чергелештир четпестер хөй. Сорулга чүл дээрге, белеткелди бүгү талалыг чорутказ, дүрген дооззары, кол-ла чүүл — ажылдың шынарында. Башкы кадрларны четчелээри, чаа тудугларны дүрген чоруры бирги черниң айтырыы.

Экзаменнер

Совет Эвилелиниң бүгү институттарында ышкаш Кызылдың педагогика институдунда хүлээп алыышкын экзаменнери бо хүннерде база түлүктээн. Институттуң үш факультеттериниң кайызында-даа кирериниң экзаменнери хайнныккан.

Институт бо чылын 175 кижи хүлээп алыр планныг. Физика-математика, биология болгаш химия, филология факультеттеринче берген билдириишкиннерниң саны 526. Мону ап көөрге бо чылын конкурс эрткен кайы-даа чылдардан хөй болган-дыр. Билии шыырак доозукчуларны шилип алыр арга бар.

Кирип турарларның байдалын районнар аайы-биле көөрге эң хөйү Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хемден колдап турар. Эвээш-даа болза Мөңгүн-Тайга, Тожу, Эрзин ышкаш ыраккы районнардан база келгилээни өөрүнчүг.

Абитуриентилер бирги экзаменнерни дужаап доозупкан. Ниити түңнел элек болза-даа, баштайгы экзаменнерге шыырак билигни илереткеннерниң чамдыктарын адап болур.

Математикага — Н. Молянова (Туран), С. Юрченко (Кызыл-Мажалык), Н. Горнастаева (Кызыл) олар кончуг эки харыылаан; М. Саады (Самагалдай), В. Ооржак (Тээли), С. Суханов (Элегес) олар база эки белеткелдиин көргүскен. Биологияга — Л. Петрова (Кызыл), О. Максыл (Чаа-Хөл), Л. Гольцова (Туран), Л. Чернова (Чадаана) оларның билии база шыырак болган.

Моон-биле кады четпестерни база айтыр херек. Көдээ школалардан келген абитуриентилерниң барык хөй кезии багай демдектерге дужаап турары харааданчыг. Билиглерни эки шиңгээткен, экзаменге хынамачалыг белеткенген болза ындыг байдал болбас ийик.

Экзаменнер ам-даа ургулчулеп турар. Анаа кичээнгейлиг болуруң күзеп, билиглерниң ханызынче шымнып кирериң силерге күзедивис оолдар, кыстар.

Х. СААЯ,
Хүлээп алыышкын комиссиязының секретары.

ЧУРУКТА: математика кафедразының башкызы А. С. Белоусов (солагай талазында) консультация эрттирип турары.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

Социализм чурттарында

АТОМНУГ СТАНЦИЯНЫ ТУДУП ЭГЕЛЭЭН

БУДАПЕШТ. Дунайның барыын талакы эриинде Будапештиниң чоогунда балыкчыларның улуг эвес Пакш суурунуң сөөлгү үеде бүгү Венгрияның кичээнгейин хандырып турар апарган. Суурнуң ады парлалганың арыннарынга бола көстүп кээр, венгр радио болгаш телевидение дамчыдылгаларынга ону айтып турар. Венгрияда баштайгы атомнуг электростанцияның тудуун ында эгелээн.

Венгрияның чаа улуг тудугларының хөй вуруузу ышкаш станцияның тудуун база-ла Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудуп турар. Ооң төлевилээн күчүзү 1900—2000 мегаватт. 440 мегаватт күчүлүг бирги блок 1980 чылда токту бээр.

ВУР-нуң хөгжүп турар атомнуг энергетиказынга ажылдаар чүс-чүс венгр специалистерни келир чылдарда Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлеринге белеткээр.

ЧИГИР ХӨЙ БОЛУР

ВАРШАВА. Польшада чигир хайындырарынга белеткелдиң сезону эгелээн. Чигир свёклазы хүлээп алыр черлерниң техниктиг дериишкининиң чүгле экижидеринге безин 500 миллион злотых акшаны үндүрүп берген. Бо чылда чигир үлетпүрүнге бүгү капитал салыышкынны эрткен чылдың деңнелинден ийи катап ажыг болур. Чамдык заводтарны чаартып, элээн каш улуг бүдүрүлгелерниң тудуун эгелээр дээн.

Бо чылын чигир свёклазын эрткен чылдыындан 20 муң хөй гектар шөлге тарып олурткан. Свёкланың гектар бүрүзүнден дужуду 300 центнерден ажыг болур деп турар.

БОЛГАРИЯДА ОРУС ДЫЛ

СОФИЯ. Эрткен өөредилге чылында Болгар-совет найыралдың бүгү-улусчу комитединиң курстарынга 84 муң хире болгар хамаатылар орус дылды өөренген. Орус дылды өөренип турарлардан хөй кижилер орус дыл талазы-биле бо чылын болган национал олимпиадага киришкен.

Чаа өөредилге чылында Болгар-совет найыралдың округтар комитеттериниң кичээнгейин инженер-техниктиг ажылдакчыларның, медицина кадрларының, көдээ ажыл-агый специалистерниң, башкыларның, эртем ажылдакчыларының орус дылды өөренир талазы-биле бөлгүмнерни тургузарынче салыр деп турар. Ам орус дылдың чаа өөредилге номнарын болгаш өске-даа пособиелерин үндүрер талазы-биле хемчеглерни ап турар.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ИДИИ

ПРАГА. Чехословак идик бүдүрүлгелериниң болгаш садыг организацияларының төлээлекчилериниң Прагага эрткен чаңчыл болган чөвүлел хуралынга 1973 чылдың часкы-чайгы сезонунга кылыр идиктерни бадылаан. Бүдүрүлгечилер херээжен, эр болгаш уруглар идиктериниң 2500 моделин бүдүрүп үндүрерин саналдаан. 400 модельди чаңгыс үн-биле хүлээп алган болгаш бадылаан. Бо модельдер республиканың иштики рыногунга кол ассортимент болган турар.

Чехословакия — идиктерниң эң улуг бүдүрүкчүлериниң бирээзи. Чыл бүрүде 100 миллион ажыг эжеш идиктерни ында бүдүрүп турар. Идиктерниң барык чартыкы кезиин делегейниң 85 чуртунче чорудуп турар. Чехословак идиктерниң даштыкы эң улуг садып алыкчызы Совет Эвилели болуп турар. 1947 чылда ССРЭ 1,5 миллион эжеш идиктерни садып алган болза, бо чылын Совет Эвилели ЧССР-ден 30 миллион хире эжеш идиктерни алган.

(СЭТА).

ИЕНИҢ БОДАЛЫ

Амыдыралдан

Хандываа кадай өөренгеп чаңчылы-биле даң хаязында-ла тура халып келген. Ажынчемин хайындырып белеткээш, оглунуң удуп чыдар өрээлин оожум кээп баккылаан. Биче-оол дээрге чажында дег, куш чүглүг хоют сыртының бирээзин бар-ла шаа-биле кужактааш, ылым-чылым шыладыр удаан чыткан. «Кужур оглумну, улуг-хүнде сени кым кээп дүвүредир боор, уйгуң хандыр удуп алам» дээн бодалы-биле кухняга катап кээп олуруп алган.

Бажың ишти ыржым-шыпшың. Печкада оттуг кезектиң ында-хаая дызырадыр кыпканы дыңналыр. Хандываа кадай оглунуң дугайын бодап орган. Хөректе бодалдар дойлуп, мээң оглум база элдептиг-ле кижи-дир ийин, тоол-ла-дыр ам, ооң шеригден келген үе-черге эш-өөрү шагда-ла өгленип-баштаны бердилер.

Кырган кижиниң мени канчап билир сен, оглум. Кенниисти меңээ таныштырып көр, ха-дуңмаңың алгал-йөрээлин дыңнаай-ла бис» деп чугаалаар-даа кижи-дир мен. Ол мээң чугаамны дыңнааш, кара баары каткыже каттырар, чок болза, «адашпа, авай, оглуң турда, боду-ла чедип келир» деп удур кыжырып каар-дыр.

Аваның хайныккан бодалын бир-ле кижиниң эжик соктааны ара үзүп каан. Кирип келзе-ле колхоз даргазы Сарыглар Шактар-оолович болган.

— Экии, Монгуш Дуктуг-ооловна — деп, ол оожум мендилээш, айтырган:— Биче-оол удуп чыдыр бе? Дүне кайы хире доңган келди?

Ам база бир черже ажылдадыры ол ирги бе, улус аайындан эртпес чөпшүл кижи боорга, мындыг улус-тур ийин бо дээн бодалы-биле Хандываа кадай харыылаан:

— Доңганын чүү дээр силер, дарга. Сугга дужуп турган идиктеринге дош дээрге шил дег кыңгыраар чорду чоп!

— Меңээ гараж эргелекчизи чугаалады. Суур үстүнде кежигниң дожу ойлу берген ышкажыл деп, дарга сагыш човап чугаалаан. Кара-ла чааскаан ыяштар кезип, доора салып тургаш, машиназын үндүрүп алган ышкажыл. Черле эрес эр болбазыкпе. Шупту чолаачыларывыс ындыг болза эки-дир ийин.

— Чоннуң ол хире эдин дошка доңуруп каар эвес, даргам — деп, Хандываа кадай улашкан. — Чуду-каразынга кире бергенде, бызаа сугжу деп чүве ол-дур ийин!

Колхоз даргазы аяк шайны иже каапкаш:

— Че, көрдүңер бе, кырган-авай. Биче-оол бөгүн дыштанып алзын. Малчыннарга сиген сөөртүп чедирери-биле өске чолаачылардан чорудуптайн — дээш, хөглүг хүлүмзүрүй аарак үнүпкен.

— По-ох, мени-даа, нам кежигүнү кижилер мындыг болбазыкпе, бүгү-ле чүвениң байдалын билир—деп, Хандываа кадай бодун чектенип чугаалаан. — Олар ажыл-ишчи кижилерниң дугайында кымдан артык сагыш салып чоруурлар. Бак-ла сеткил ыңай турзунам...

Хандываа кадай кажаада хаваннарын чемгерип каап, чаа-ла кээп стол чанында сандайга олуруп чыдырда:

— Болур бе, кырган-авай— дижип, бөлүк кыстар бо баскылажып каг чазып кирип органнар.

Улустуң каткы-хөглүг чугаазындан Биче-оолдуң уйгузу чаштай хона берген.

Комитет кежигүнү өөрү кыстарның үнүн танып каап, ол мынчага чедир удуп чыткаанындан, безин чадаарда чунуп, идик-хевин кедип четтикпээнинден човай берген.

— Ол мырыңай даң адар чырый бергенде келди — деп, авазының сагыш човаан үнү дыңналган.— Колхоз даргазы ону бөгүн дыштанып алзын дидир.

Аарып-аржык берген кижи эвес мен, аңаа-ла чоп дыштаныр мен, авам мынчап баарла болгай деп бодалы-биле:

— Бээр эртиңер, уруглар— деп, Биче-оол турган өрээлинден кыйгырган. Олар чедип кээрге, Биче-оол удаан орнун эдип четтигипкен, бажының дыдыраш кара дүгүн аткаар суйбаан турган.

— Эх, сени-даа, кандыг эр дээрилээн мону — деп, уругларның бирээзи баштактанган.— Дүшке чедир удуп чыдар, бистен безин дора-дыр сен ийин.

Биче-оолду долганып келген кыстар чир-шоң-на дүшкеннер.

Печка салыр тууйбулар дүжүрттүңдү бе?—деп, уругларның арыннарынче эргилдир көрбүшаан, Биче-оол айтырган.

— Чок, Чүү-даа белен эвес, ынчангаш сеңээ келдивис — деп, Эреңмаа хүлүмзүрүп турза-даа, бодун туттунган кижи боон, шириин чугаалаан.— Машинаны ам-на тывар апаар сен, чаа клувувус ол-ла хевээр турар эвес.

Биче-оол дүрген-не гараже чоруптар дээш бөргүн хаваанче кедире сал-ла, чолдак хөректээжиниң чеңнерин чоруй кедип, эжикче угланкан. Кухнядан үске хааргаш картофель эккел чыткан Хандываа кадай оглу-биле үскүлешкеш, чалбыяк пашта картошказын черже ышкынып часкан.

Оглумнуң кудазы дүжер болза, мындыг үе-черге өөрү бажыңга сыңышпааже-ле келирлер боор ийин оң дээн бодалы олчаан:

— О-о! Куда, куда даадым— деп, ава бар-ла шаа-биле белиннээш, хөрээн өгдеңнеп тынып тура, чугаалаан.— Тоол-ла-дыр ам, оода мону чип көрем, че.

— Тууйбуларны дүүн-не сөөртүп алдывыс—деп, Эреңмаа чугаалап үнген.

— Эрес кыстарны — дээш, Биче-оол чүүден хөглүг каттырган.

Эреңмааның өөрү чорупканнар. Хандываа кадай столга чемни делгээш, Эреңмааны столче чалааш:

— Өгге кирген кижи аяк эрии ызырар чоор, кызым — дээш, кухняже кире берген.

Биче-оол аякка шайны куткаш, Эреңмааның баарынга салып бергеш ооң хаваанче бадып келген сарыгзымаар, кылагар бажының дүгүн аткаар суйбай тудуп берген. Ынчаарга Эреңмаа караан база каапкаш, оң холунуң айтыр салаазын хоңуйтур сунгаш, аваң көрүп кааптар дээнзиг айыткан.

Кухнядан кел чораан Хандываа кадай ону база-ла көрүп каан. «Оглумнуң орлан чүрээн тудуп турган орай кежээниң шолбаны бо ышкажыл! Тоол-ла-дыр ам, дүжүм-түлүм бе?» деп ава өөрүп келирге, ооң чүрээниң диккилээри безин анаа дыңналып турган ышкаш болган. Өөрүп, амыраанындан:

— Чемнениңер, шайлаңар, уругларым — дей каапкаш, ава чүүден чазык хүлүмзүрээн.

Биче-оол ийи-үш чөдүргеш, чугаалаан:

— Дүүн шоолуг эвес доңган-дыр эвес мен бе.

Аяк-шынаан чүдүгүр аржылын эгин ажыр салып алган Хандываа кадай омак-хөглүг чугаалаан:— Биче-оолдуң кудазынга алдын сарыг кундаганы кудаларымга сунар үем чоокшулаан боор але уруглар?

Эреңмаа биле Биче-оол каттыржып-ла үнгеннер.

— Оглуңар кудазынга мени чалаарын утпас силер, кырган-авай — деп, Эреңмаа хөглүг баштактанган.

— Тоол-ла-дыр ам, кудага төлептиг олутту сен-не ээлээр болдур сен ийин, уруум —деп, ийи угаалыг чугаалааш, дуюкаа каттырган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

Чөвүлел хурал

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының активиниң чөвүлел хуралы Сантьягога болган. Компартияның ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнү Володя Тейтельбойм чуртта политиктиг байдалдың дугайында илеткел кылган. Чилиде революстуг чаартылгаларның чорудулгазын доза шаварын оралдашпышаан, реакция улусчу чаңгыс эптиң чазаанга удур нүгүлдүг кампанияны калбартып, политиктиг янзы-бүрү кемниг үүлгедиишкиннерни кылып турар. Ынчангаш ажылчы чоннарның чаңгыс эвин быжыглаары чугула деп ол чугаалаан.

Каирге үдээшкин

КАИР. (СЭТА). Египетке боттарының хүлээлгезин күүседириин доосканынга холбаштыр Төрээн чуртунче чанар база бир бөлүк совет шериг чөвүлекчилерин үдээн. ЕАР-ның камгалал министриниң оралакчызы генерал Камал Хусейн Төрээн чуртунче чанар шериг чөвүлекчилеринге египет орденнерни болгаш медальдарны республиканың президентизиниң өмүнээзинден тывыскан.

Кол шериг чөвүлекчизи генерал-полковник В. В. Окунев ЕАР-ның чазааның дилээн ёзугаар, Египетке ажылдап турган совет шериг чөвүлекчилериниң бүгү аппарадының таарымчалыг болгаш ылапты ажылын бодунуң чугаазынга демдеглээн.

АТОМНУГ частыышкынның салдары

ТОКИО. (СЭТА). Нагасакиге сөөлгү чылда америк атомнуг бомба частыышкынының салдарынга алыскан 96 кижи мөчээн. Оларның аразында 1945 чылдың августа Нагасакиге болган халаптыг частыышкынга таваржып, оон салдарынга алыскан кижилерниң атомнуг бомба частыышкынының соонда элээн каш чыл болганда төрүттүнген уруг-дарыглары база бар.

Америк атомнуг бомба Хиросиманың чонун ам-даа өлүмчидимге таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Бо чылдың чүгле баштайгы чартыында безин Хиросиманың тускай эмнелгезинге 37 кижи мөчээн.

Амгы үеде Японияда атомнуг бомбалаашкынга таварышкан 300000 ажыг кижи санаттынып турар. Оларның дыка хөйү аар аарыг. Оларның уруг-дарыы безин аарып турар. Япон эмчилерниң түңнээнин ёзугаар алырга, Нагасакиде болгаш Хиросимада радиоактивтиг херел салдарындан аарыг 290 аныяк оолдар, кыстар бар. Чүге дээрге, оларның ада-иелери атомнуг бомбалаашкынга таварышкан.

Индий-Кыдатта дайын чорудулгалары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери Куангчи хоорайның мурнуу талазында турар дайзынга артиллерия-биле күчүлүг согугларны таварыштырган деп, АП агентилел дамчыткан. Сайгончу шериглер улуг чидириглерге таваржып турар. Чалчы ёзу-чурумнуң шериглерин бүрүн аштырыышкындан камгалап алырын оралдашпышаан, АКШ-тың ужар чүүлү болгаш флоду оларга идепкейлиг деткимчени көргүзүп турар. Америк «В-52» дээр стратегиг бомбалакчы самолёттар Куангчи болгаш Тхыатхиен можуларның хосталган районнарынче халдааш, бүдүн чартык муң тонна хире бомбаларны октаан.

Патриоттар Хюэ хоорайның чоогунда дайзынның туружунче ыйыышкынын күштелдирген. Август 6 кежээзинде патриоттар хоорайдан 25 километрде турар беш суурну хостаан. Чурттуң эң мурнуу талазында Меконг хемниң адырында тулчуушкуннар база үргүлчүлевишаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбоджаның Кампонгтрабек хоорайын долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар деп, АП агентилел дамчыткан. Бо хоорай Камбоджаның чөөн талазында Пномпень биле Сайгонның аразында стратегиг орукта турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Каосан Патет Лао агентилелдиң ыыннатканы-биле алырга, Лаостуң патриоттары Сиенкуанг можуга июльда 4 америк самолётту дүжүр аткан. АКШ-тың ужар чүүлү патриоттарга удур дайын чорудулгаларынга барыын үзелдиг күштерниң шериглеринге идепкейлиг деткимчени көргүзүп турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың ужар чүүлү ВДР-ниң найысылалын араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын үргүлчүлээн.

Август 6-да АКШ-тың самолёттары Ханойнуң чоогунче халдаан.

Июль 7-ден 20-ге чедир үеде «В-52» дээр стратегиг самолёттар Митхо можуже 200 ажыг удаа халдап, муң-муң тонна бомбаларны октаан.

Бомбалаашкыннарны СОКСАДЫР

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу август 6-да Ханойнуң болгаш Хайфоннуң девискээрлеринче америк ужар чүүлдүң халдаашкыннарын буруу шапкан. Август 6-да америк ужар чүүл Лангсон, Хатэй, Ниньбинь, Тханьхоа, Нгеан, Хатинь болгаш Куангбинь можуларның чурттакчылыг районнарын база бомбалаан деп, медеглелде чугаалаан. Америк флоттуң корабльдери Намха биле Хатинь можуларның суг эриктерин боолаан.

Халдаашкынның түңнелинде колдуунда хөй-хөй кырганнар, херээженнер болгаш бичии уруглар өлүрткен болгаш балыглаткан, хөй экономиктиг объектилерни болгаш чуртталга бажыңнарын үрегдеп, хоозураткан.

Август 5 болгаш 6-да Вьетнамның улусчу армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери 8 америк самолётту дүжүр атканын медеглелде айыткан.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу бо агрессиг үүлгедиглерни сойгалап, Соңгу Вьетнамны бомбалаарын болгаш боолаарын, ооң порттарын миналаарын болгаш бүзээлээрин, Вьетнам Демократтыг Республиканың тускай дотуннаашкынынче болгаш айыыл чок чоруунче бүгү халдаашкыннарын доңдораан соксадырын АКШ-тан шиитпирлиг негеп тур деп, медеглелде демдеглээн.

Бэрчист-кандидат

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кедергей реакционер. «Джон Бэрчиниң ниитилелиниң кежигүнү Джон Шмиц дээрзи АКШ-тың президентизиниң албан хүлээлгезинге барыын үзелдиг «америк партиядан» кандидат кылдыр депшиттирген.

Ол-ла партиядан кандидат боор болур кижи Алабама штаттың губернатору расист Дж. Уоллес деп санап турган. Ол 1968 чылда президент соңгулдазынга бүрүткедип турган. Ынчалза-даа балыгланган соонда амгы үеде эмнедип турар. Дж. Уоллес кадының багайының уржуундан «америк партиядан» АКШ-тың президентизиниң албан хүлээлгезинге бүрүткедириинден ойталаан.

Тудуп хоругдаар

БАМАКО. (СЭТА). Аккрадан дыңнадыгны ёзугаар алырга, амгы үеде Англияда хоргадап турар Кофи Бусиа деп кижини тудуп хоругдаар дугайында айтыышкынны чурттуң дээди эрге-чагыргазы болур Гананың Национал камгалалының чөвүлели берген. Ол кижи мооң мурнунда республиканың премьер-министри турган.

Ол шиитпирни «национал айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарын» барымдаалааш хүлээп алганын дыңнадыгда айтып турар.

Алды-ла кижи тывылган.

КАРАЧИ. (СЭТА). Пакистанның корабльдериниң болгаш самолёттарының дилеп турганы Индияның «Дамодар Мандови» дээр садыг суднозу Карачиден 120 миль далайга суг дүвүнче дүшкен болган. Экипаждың 37 кежигүннериниң чүгле алдызы тывылган. Экипаждың арткан кежигүннерин ам-даа дилевишаан.

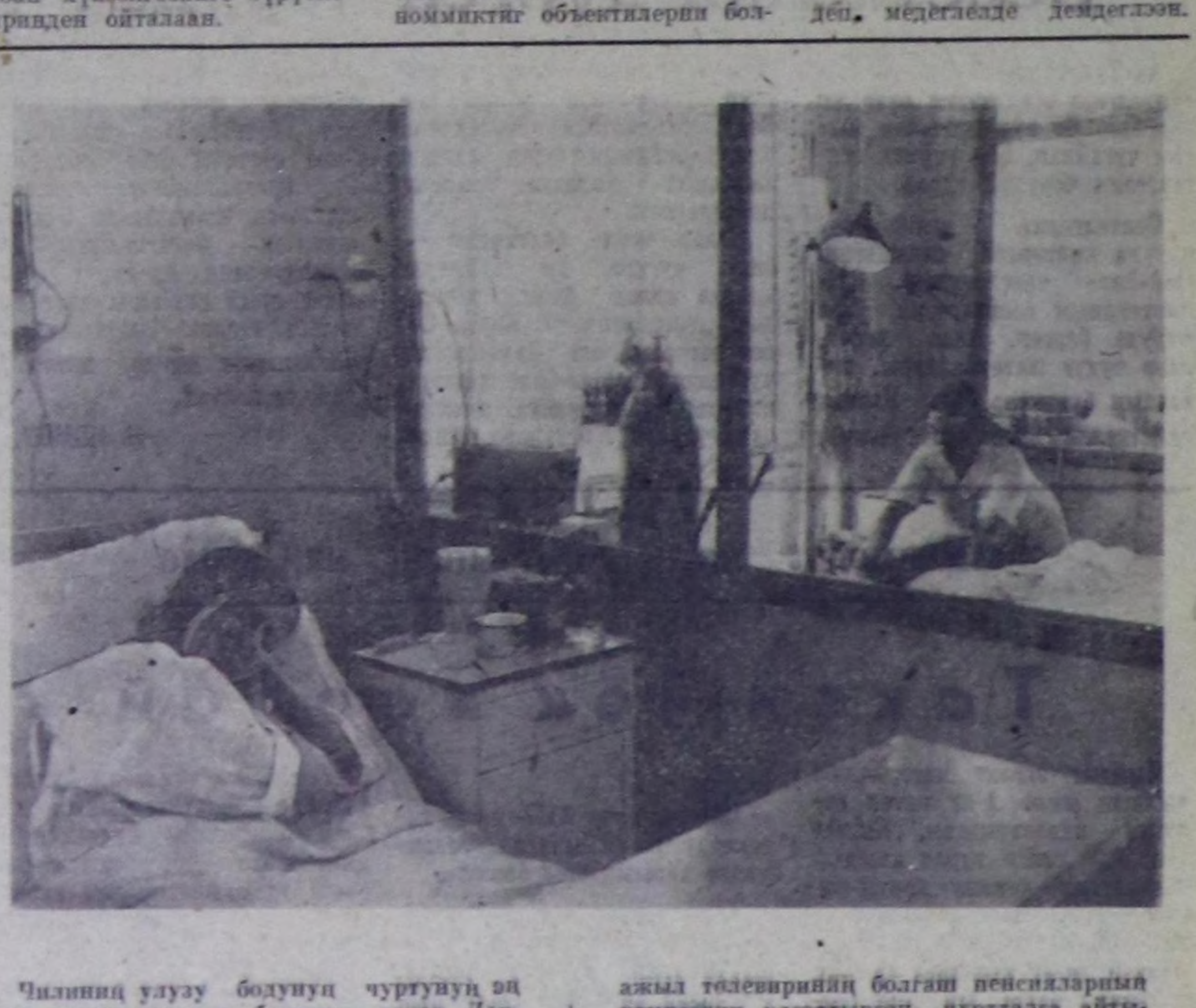

Чилиниң улузу бодунуң чуртунуң эң эки келир үезинге бүзүреп турар. Деңшилгелиг чаартылгалар амыдыралга канчаар күүсеттинип турарының херечизи-биле ол бүзүрел улам быжыгар. Чижээ, ол дугайын улусчу чаңгыс эптиң чазааның ат-алдарының өзүлдези херечилеп турар. Ол чазак ажылчы чоннуң материалдыг байдалын экижидеринче угланган хемчеглерни ап чорудуп турар. Чуртта ажыл чоктарның саны эвээжеткен, ажыл төлевириниң болгаш пенсияларның хемчээлин улгаттырган, чуртталга айтырыын үзе шиитпирлээриниң программазын айтып турар. 33 муң ажыг чуртталга черлерин тудуп тургускан. Ол ышкаш улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының талазы-биле чедиишкиннер база эвээш эвес.

ЧУРУКТА: Сантьягода эмнелгелерниң бирээзинде.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самыя Хертековна **Бораш** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Сендажиевна **Саая** — Тээли ортумак школаның ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долзат Сотпаевна **Иргит** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Балчыр Намчыловна **Хомушку** — Шуйнуң кадыкшылга школазының ажылчыны.

Чайырык Хертековна **Ширинең** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечекмаа Сояновна **Дуктуг-Бора** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Серең-аа Седен-Дамбаевна **Салчак** — Шуйнуң участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Сонаш Чамзыевна **Салчак** — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Кара Салчаковна **Сарлык-Деге** — райпо ажылчыны.

Хертек Самбуевна **Унжут** —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мамаш Салчаковна **Билижик** — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Майя-Тараа Салчаковна **Дарыма** — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Хирлиг Хунажыковна **Донгак** —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Серецмаа Сундуйовна **Иргит** — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Стюра Сарыгларовна **Иргит** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дыртык Айдың-ооловна **Күжүгет** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бичии Хертековна **Хертек** — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Доруймаа Сагдыевна **Хомушку** —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Серенчаповна **Хомушку** —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Шөмбүловна **Хомушку** — Шуй суурда өг-бүле ээзи.

Хайак Хертековна **Чымы** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алдын Сереновна **Болат** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Александра Лувчаевна **Доржу** —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Раиса Шөмбүлевна **Кенден**—Кызыл-Дагның уруглар садының кижизидикчизи.

Өшкү-Саар Биче-ооловна **Күжүгет** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чайдыш Донгаковна **Монгуш** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Байыр Хурматпаевна **Хертек** — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Үчүн Долчаа-ооловна **Хертек** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чамбар Мөңгеевна **Хертек** — Кызыл-Дагның сес чыл школазының ажылчыны.

Саая Аракчааевна **Хорул** — районнуң амыдырал хандырылга комбинадының Шуйда чонга ачы-дуза чедирер салбырының ажылчыны.

Шожутмаа Салчаковна **Шойдан** —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

АМЫДЫРАЛДЫҢ АЙЫТКАЛЫ

Дээди школаже: мергежилдиг кадрларның келир үезинче болгаш бистиң күрүнезиниң техниктиг политиказынче партия болгаш чазактың чайгылыш чок сагыш човаашкынының чаа илергейлээшкинин «Чуртка дээди өөредилгени улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа үндүрген доктаалындан көрүп болур деп, Ленинградтың Г. В. Плеханов аттыг, даг институдунуң ректору, профессор Л. Н. Келль СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн. Бо документ — дээди мергежилдиг специалистерни белеткээр талазы-биле партияның XXIV съездизиниң салганы бедик негелделерни болгаш студентилерниң Бүгү-эвилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улам тодарадып турар.

Документиниң олуруг бүрүзү — үениң негелдезинге дүүшкен, амыдыралдың боду айтып бергени боттандырар ужурлуг чугула чүүл болур деп профессор чугаалаан. Ленинградта, дөртен дээди өөредилге чери бар хоорайда, университеттиң, улуг-улуг институттарның болгаш академияларның ажыл-чорудулгазын таарыштыр башкарар талазы-биле ажылдарны алгаан каш чылдарда чорудуп келген. Өөредилге планнарын, чаа мергежилдер талазы-биле кадрлар белеткелиниң айтырыын көөр, кижизидилге ажылдарының, өөредилге чорудуушкунунуң, эртем ажыл-чорудулгазының мурнакчы дуржулгазын нептередир болгаш түңнеп көөр талазы-биле ректорларның регионалдыг чөвүлелин тургускан. Аныяктарның профессионалдыг мергежилдерни шилип алырынга дузалаар, оларның дээди өөредилге черлеринге кирерин шын шилип алыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Хоорайның дээди өөредилге черлеринге студентилер хүлээп алырын контрольдаар талазы-биле СЭКП-ниң хоорай комитединиң тускай комиссиязын удуртуруун меңээ дааскан чүве. Чеди чыл бурунгаар тургускан хөй-ниитиниң бо органының ажыл-чорудулгазы бо доктаалга дорт хамаарылгалыг.

Бо чылын Ленинградтың дээди өөредилге черлериниң бирги курстарынга 27 муң кижи өөренип кирер ужурлуг, а экзамен тудуп, кирер дээн кижилерниң саны 75 муң чедип турар. Ынчангаш кирип турарларның ниити-өөредилге белеткелин тодарадып, шын шилип алыры чугула сорулга болуп турар. Студентилерниң келир үедеги мергежилинге сонуургалын, моральдыг белеткелин болгаш профессионал дадыгыышкынын бистиң комиссия база өөренип көрүп турар. Материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар аныяктарның иштинден студентилер шилип алырының чугула хевири болур белеткел салбырларын дээди өөредилге черлериниң чанынга ажылдаар дээнин доктаалда база катап айытканы кончуг чоптуг деп бодап турар мен.

Ажылчын факультеттерниң уламчылакчылары болуп бар чылдар ындыг салбырларны Ленинградтың 23 дээди өөредилге чериниң чанында тургускан. Бо чылын безин оларның саны өзер дээрзинге бүзүреп турар мен. Студентилерни белеткээриниң ындыг практиказы улуг ужур-дузалыг. Башкылар студентилерже, ылангыя оларның өөредилгезиниң баштайгы чылдарында улуг кичээнгейни угландырар сорулгалыг. Даг институдунга белеткел салбырын организастаан соонда үш чыл эрткенде көөрге, чоокта чаа бүдүрүлгеге ажылдап турган аныяктар эң дээре студентилерниң санынга кирген турар чорду.

Профессор, доцент, башкылаа кижи албан дужаалы хамаарылга чокка эртемниң мурнуку одуруунга туржуп, эртемден-даа, бодамчалыг, сагыш човангыр кижизидикчи болуп, башкы-лаа болуп болур.

Башкы кижи бүрүзү беш чылда бир катап шиңчилел төптеринге, азы бүдүрүлгелерге барып, эртем-шиңчилел стажировказын эртери Ленинградтың даг институдунда дүрүмчүп чанчыккан. Оларның кижи бүрүзү даг-руда бүдүрүлгелери болгаш геология организациялары-биле чаңган керээлерни ёзугаар эртем-техниктиг айтырыгларны ажылдап кылырынга идепкейлиг киржип турар. Бо ажылдар талазы-биле институтта чорудуп турар ажылдарның хемчээли чылда 3 миллион рубль ашкан болгаш доктаамал өзүп турар.

Келир үедеги специалистерниң профессионал белеткелиниң талазы-биле чаа сорулгаларны СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы чогуур үезинде айтып турар деп профессор уламчылаан. Амгы үедеги эртем-техниктиг революцияның, билиглерниң канчаар-даа аажок улуг калбарыышкынының үезинде чаа-чаа мергежилдер төрүттүнүп, тыптып турар. Ынчангаш, чижээ, инженер кижи болза бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазының үезинде шаанда ышкаш, чүгле институтка алган билиглери-биле кызыгаарлаттынмас ужурлуг.

Бистер, дээди школаның башкылары аныяк специалист бүрүзүн марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, чон мурнунга харыысалгалыг болурунга кижизидер сорулгалыг бис. Дээди өөредилге черлериниң доозукчулары партияның политиказының идепкейлиг нептередикчилери болур ужурлуг.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле делегейде эң мурнакчы совет дээди школаның ролюн болгаш ужур-дузазын чаа бедик чадаже көдүрери чугаажок деп профессор түңнелинде чугаалаан.

Ленинград.

Дус-Хөлдү чөп ажыглаар

Кызылдан каш-ла километр, ырак эвесте, Дус-Хөл — республикада хөй-хөй аржаан суглар ышкаш, чоннуң кадыкшылынга ажыктыг чер.

Өске республикалардан, крайлардан, областардан хөй кижи ээлчеглиг шөлээзинде база маңаа кээп дыштанып турар. Дыштаныкчылар саны чыл бүрүде улам өзүп турар.

Кызылдың чамдык бүдүрүлгелери боттарының күжү-биле дыштаныылга бажыңнарын тудуп, коллективтеринге таарымчалыг байдалды тургускулаан. Кызыл хоорай Совединиң күүскому дыштаныкчыларга столованы, кинотеатрны, ойнаар бажыңны туттурганы дыка таарымчалыг.

Дыштаныкчыларны аъш-чем, үлетпүр барааннары-биле хандырарын Бай-Хаактың райпо баштаар чери эки организастаан. Ынчалза-даа чамдык четпестерни чугаалаза чогуур. Дыштаныкчыларның иштинде ийи-чаңгыс кижилер корум-чурумну сагывайн турарындан хөлдүң девискээриниң санитарлыг байдалы чогуур деңнелге четпес. Аъш-чемниң артынчызын хөлче уруп турар. Хөлдүң кыдыгларындан үнүп чыдар кара сугларын чөп ажыглавас, хеп болгаш эът-кежин саваннап чуур, бокталдырар чорук көвүдээн.

Ында тургускан эмчиниң талазындан кижилерниң канчаар эмнениринин, хөлге кирер үе-шагының дугайында арга-сүмези кошкак. Дыштаныкчыларның ортузунга санитар-гигиена талазы-биле тайылбыр ажылын чорутпайн турар. Чамдык дыштаныкчылар хөлдүң кадыкшылга үнелиг курттарын шүүп ап турар. Оон уламындан олар эвээжээн. «Курттар эвээжээрге сугнуң ажыктыг шынары чавызаар» дээрзин улуг назылыг хоочун кижилер чугаалажып орары таварылга эвес.

Чон ортузунга санитария талазы-биле пропаганданы күштелдирер, эштир черлерни, ижер кара сугларны тодарадыр, хеп, аяк-сава чуурда ажыглаар сугларны чурумчутса чогуур.

Хөлдү шын ажыглаар талазы-биле көскү агитация безин чок. Ижер болгаш чунар сугларга тускай чарлалдар кылдынмаан. Хамаатыларның дыштаныылгазын корум-чурумчудар, хөлдүң ажыглалын эки организастаар талазы-биле Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң практиктиг дуза көргүзери негеттинип турар.

Б. КОМБУ.

Белеткелди дүрген чорудар

Ак-Туруг кодээ клувунуң септелгези эгелээнден бээр үр болбаан. Бо хүннерде оон иштин чугайлап, ооң үүрмек септелгезин чорудуп турар.

Септелгениң шынарынче чугула кичээнгей салдынган. Ооң-биле чергелештир библиотеканың септелгезин база чоруда берген. Аңаа херэглээр тудуг материалдары, өң-баазын будуктар бар. Кышка белеткелди шынарлыг болгаш дүрген чорудар сорулга-биле клуб эргелекчизи Шири-Сана Сара, библиотека эргелекчизи Клара Аралчын олар кызып ажылдап, ажылга темпини дүргедеткен.

Одаар чүүл белеткели — база чугула. Бо хүннерде клубта одаар ыяш, хөмүрлээш дүжүртүнмээн. Кодээ Совет даргазы эш Дамбыйының чугаалап турары-биле алырга, клубка, библиотекага, эмнелге пунктузунга оттулар ыяшты Ак-Туруг ыяш ажыл-агый салбыры тайгага белеткээш, ону боттарының машиназы-биле сөөртүп бээр ужурлуг. Ук организацияже акшаны шагда-ла шилчиткен. Оттулар ыяштың белеткелин, оон сөөртүлгезин Ак-Туруг ыяш ажыл-агый салбыры чүге саадап турары билдинмес. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээр үе келген.

К. КОМБУ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Такси чок хоорай

Мындыг эгелиг материал бо чылдың июль 1-де үнген солуяга парлаттынган. Кызыл хоорайда такси турар кылдыр доктааткан черниң корум-чурум чогун, пассажирлер кандыг-бир черге чедиреринге саналдап дилег кылырга чамдык чолаачыларның ынавайн баарын болгаш өске черлерден келген кижилер «Таксизи чок хоорай» дижирин ында бижээн.

Пассажирлер АТБ-зиниң директору Р. Шмидтиң редакцияга харыылааны болза:

Такси турар черниң дериглер чогун авторнуң плередип, шүгүмчүлеп турары чөптүг. Ол черни дериирин хоорайның бот-оруулга-чарылгалыг участогу (начальниги В. А. Бархатов) харыылаар турган, хемчег албайн келген. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединге бо талазы-биле каш удаа айтырыгны тургускан бис, түңнел чок болуп келген.

Хоорайдан дашкаар чоруурун чөрчүп турган чолаачылар-биле чугаалажып, хемчээн алган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Калмыкияда бир таварылганы сонуурган чугаалажыр. Беш хире чыл бурунгаар ол автономнуг республиканың найысылалы Элиста хоорайга аалчыларны — эң дээре малчыннарны хүлээп ап турган. Революция мурнундагы малчынның ажылдаар чепсээн оларга көргүзер деп шиитпирлээн. Ол элдептиг делгелгениң кол делгээн чүвези — кидис өг болгаш ыяш кавай болур ужурлуг турган. Ынчалза-даа оларны бүгү республикадан тып чадаан. Олар дээрге 1917 чылдың мурнунда турган төөгү апарганы ол-дур.

Хөй эвес санныг калмык улустуң хөй чүс чылдыг төөгүзү нарын болгаш янзы-бүрү. Дөрт чүс чыл бурунгаар калмыктар Волганың аксы талазынга көжүп чораш, Орус күрүнениң составынга эки турамзы-биле кирген. Ол чорук калмык улусту ортаакы чүс чылдарның эжелекчилериниң узутканындан адырган. Ынчалза-даа хааныг Россияның байдалынга калмыктар эргемелел чок турган, ийи дапкыр дарлалдың — хааныг чазактың болгаш боттарының феодалдарының мөлчүгделинге калмыктар чурттап чораан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болуп турар өйде Калмыкия Россияның эң-не хожудангай кыдыгларының бирээзи чораан.

Калмык черге бурун шагдан бээр улустуң «Джангар» дээр тоолун ыдып чораан, ол дээрге Бумба дээр аас-кежиктиг болгаш байлактыг оран дугайында тоожу-дур. Калмыктар кидис өглерге чурттап чоруур үеде бүгү кижилер акы-дуңмалыышкылар дег, чүнү-даа сээнии, мээнии деп хуваашпас оран бар кылдыр ол чараш тоолда тоожаан. Чоннуң мерген угааны чеже-даа каны бол, ол тоожулар амгы социалистиг тургузугнуң үезинде Калмыкияның кандыг апарганындан ыракта-ла карышкак.

Улуг Октябрь мөлчүгделди узуткаан, бүгү улустарның аразынга акы-дуңмалыышкы ёзуну, ёзулуг дең эргени доктааткан. «Эрги делегейге национал дарлалдың, национал өжээнешкек азы национал тускайланыр чоруктуң делегейинге ажылчыннар бүгү нацияларның ажылчы чоннарының чаңгыс эптиниң чаа делегейин удур тургузуп турар, ол делегейге чаңгыс-даа артык ямбылыг болур чорук турбас, кижиниң кижи дарлаар бичии-даа чүве чок болур» деп, В. И. Ленин бижип турган. Ол делегей калмык черге Совет эрге-чагырга-биле кады чедип келген. Оон баштайгы чылдарында-ла, 1920 чылдың ноябрь 4-тегі Лениниң ат салганы декретти ёзугаар Калмыкия автономнуг область, а оон соонда — республика болу берген. Калмык улус бир-ле дугаар боду күрүнелиг болу берген. РСФСР-ниң иштинге аас-кежиктиниң дугайында оон бодалы боттанган.

Ол республикага бүгү чүвени чаазы-биле эгелээр турган. Чижээ, революция мурнунда көжүп чораан 150 муң чонга чүгле дөрт эмчи, он үш фельдшер бар турган. Үжен хире эрги школага чүгле чеди чүс уруглар өөренип турган.

Баштай бодуун ышкаш сагындырар, ынчалза-даа нарын айтырыгны шиитпирлээр ужурлуг турган: көжүп чоруур өг-бүлелерни сууржун байдалга шилчидер. Ол сорулга-биле чаа суурларны, хоорайларны тудар. 1930 чылда Элиста суурну — калмык улустуң төөгүзүнде бир-ле дугаар хоорай кылдыр шилчиткен. Ак-ак даш бажыңнар, асфальтылаан делгем кудумчулар, телевидение антенналарының көскүлени, чер болганда-ла тудуг краннарының көвүдээни — бо бүгү аныяк, хайнышкынныг өзүп турар Элиста хоорайның демдээ-дир. Чүгле сөөлгү чылдарда ында беш муң ажыг квартираны ажыглалга кийирген. Чазаглыг оруктар, демир-орук республиканы болгаш оон найысылалын Совет Эвилелиниң бүгү районнары-биле харылзаштырып турар эң-не амгы үениң аэропорту — шупту чоннуң эргезинде.

Калмыкияда кижилерниң күзел-соруу-биле черниң боду безин өскерли берген. Калмыкияның ховуларында мал магандан ангыда, ужу-кыдыы көзүлбес тараа шөлдери, малга таарышкан тудуглар, суггарылга бугаларының калбак четкизи, улуг заводтар болгаш өрүмнээр суургалар чонга чаңчыл болган кылыглар апарган.

Кедээ ажыл-агыйны ап көрээли. Оон үндезини биеэки хевээр нарын дуктуг хой ажылы болгаш черле мал ажылы болуп турар. Нарын дук материалындан даараттынган ССРЭ-де дөрт костюмнуң бирээзин-не калмык дуктен кылган. Мал ажылының Калмыкияда эртем-шиңчилел институдунуң тып өстүргени чаа уксааның малдары чүгле ССРЭ-де эвес, харын даштыкы чурттарда-даа улуг сонуургалды болдуруп турар.

Каш он чыл бурунгаар Калмыкияже тарааны чылдың-на кийир сөөртүп турган болза, ам ол — кызыл-тасты хөйү-биле берип турар республикаларның бирээзи болу берген. Чүгле сөөлгү он чылда ында тарылга шөлү барык дөртен катап өскен.

Калмыктарда шаг-шаандан бээр: «Суг барда — амыдырал бар, суг төне бээрге — амыдырал база төне бээр» деп үлегер чугаа бар. Ынчангаш калмык улустуң эчис күзел-соруу амыдыралга боттаныып эгелээн: кургаг ховуларны Кубаньның, Терекниң, Волганың суглары суггарып эгелээн. Чограй дээр суг шыгжамырының тудуу доозулган, оон суу ховуларны чечектелдирер. Сарпинниң чавызаажын шиңгээдип ап киржиккен, аңаа 550 муң гектарга ристи тарып өстүрер. Чижээ, «Восход» совхозта ристиң дүжүдү чылдың-на гектарга онаалтыр 50 центнер ажып турар. Ол совхозтуң туруп турары Сарпин шөлүнде [illegible] ажыл-агыйның бүдүн комплекизи тургустунган. Чүгле бо чылын суггаттыг чериниң шөлү 4630 гектарга көвүдээр.

Калмык АССР-ниң Курлалынга шаанда көжүп чораан нарын уруг-дарыы амгы үеде чүнү кылып турарын тургускен санпарны меңээ адагылаан чүве. Совхоз бүдүрүлгезинде 30300 кижи, үлетпүрде — 11500 кижи ажылдап турар. Тудугда — 12600 кижи. Кадык камгаланында болгаш социал хандырылгазында — 5700. Чырыдыышкын болгаш культурада — 10500 кижи ажылдап турар. Калмыкияда эң-не аныяк профессия — нефть болгаш газ тывыкчылары. Ында нефтилиг, газтыг, газоконденсаттыг 24 черни шиңчилеп тыпкан.

Калмык улус барык дөрт чүс чыл иштинде Бумба дээр билдинмес чуртту дилеп, көжүп келген. Ынчангаш чүгле Октябрьның тиилээниниң соонда совет черге, Совет Эвилелиниң улустарының дузазы-биле калмыктар бодунуң күш-ажылы-биле черин чаартып, бодап чораан эчис күзелиниң херек кырында бар амыдырал кылдыр чедип алган.

Петр ГОДЛЕВСКИЙ,
ПМА-ның корр.

МЕРЗЕ ТУТТУРГАН—ТИИЛЕЛГЕ!

РЕЙКЬЯВИК. СЭТА-ның тускай корреспондентизи А. Ермаковтуң дамчытканы болза:

Спасский он бирги салыгның тергиин эки ойнааш, 31-ги кошту тиилелгени чедип алган. Ак тала кара мерзени «тудуп алырга» Спасскийге байыр чедириишкинни үзүктел чок уламчылап турган, ооң төнчүзү болбас-даа ышкаш сагындырып турган.

Фишерниң талазында туржуп турар чаңгыс-даа исланд кижи тыппадым. Оларның шуптузу-ла: «Спасскийге чедиишкинни күзеп тур бис!» дижир болду. Сөөлгү хүннерниң бирээзинде телевидение репортёру Рейкьявиктиң чурттакчыларынга «Кымны дээш «аарып», туржуп турар силер?» деп айтырыг салган. Оларның шуптузу Спасскийниң талазында болган.

Фишер кончуг шыырак болгаш талантылыг шыдыраачы, ынчангаш ону база хүндүлеп турар харын. Ол сценаже үнүп кээрге, аңаа байыр чедирип, адыш часкап турар. Воскресеньеде маргылдааның эгелээриндан Фишер бичии-даа озалдаваан, ол залга чаа костюм кедип алган, каттырымзап кирип келген. Ам база бир тиилелгени чедип алгаш, бодунуң удурланыкчызындан улам мурнай бээрин ооң күзеп турганы магат чок...

Спасский баштайгы тос кошту чедиги салыгда ойнааны-биле кошкен. Шыдыраа хөлүнге сицилиан камгалал көстү берген болгай ак тала бир оглун каап берипкен. Делегей чемпиону онгу кошту мурнунда ойнааныңдан өскээр кошкен. Тевези-биле 16-га турган аъттыг чипкен.

Делегей чемпиону оюнуң эгезин эки ойнаан, ооң бодалары халдаашкын кылырынга белеткени берген. Хенертен Спасский аъдын аткаар көжүпкен. Чамдык специалистер ону көрүп кааш, пат кайгап, элдепсинер-даа болган. «Бо кеш чок болза шуут кошкак, чок, болза тергиин кеш боор» деп бир гроссмейстер меңээ-даа чугаалады.

Ол кеш-даа кара мерзеп сыындырып, ону «тудуп алыр» оралдажыышкын эгелээн. «Тудуп алышкын» чоорту, дыка бодалдыг тургустунуп турган. Спасский кара талазының ноянын кызыгаарлап, ону солуттурбайн барган.

Фишерниң бодаҗыры дам барган. Ол сески кошту 35 минута иштинде бодаан, ол хире үр бодаҗыышкынны бо маргылдаага ол кылбаан-даа турган болгай.

Ак тала темниин чидирбейн, шаап халдаашкынны эгелээн. А4-че кожуп каан оол мерзени ыйыда берген. Фишер ак талаының ноянынче удур атаканы кылып эгелээн. Фишер мерзезин «хемдиишкинге» арттырып кааш, ноян мурнуңда оолдарын өдип органы. Канчаар-даа аргажок апарганда бээин камгаланыр оралдажып турар Фишерни көөрге, шыырапла элдептиг ышкаш сагындырар чүве-дир.

Мерзезин алдыкааш, Фишер алды кеш кылган. Ынчалза-даа ооң ноянны матка олурары чайлаш чок апарган, ам-на 31-ги кошту «холун көдүрген».

— Спасский эки-ле ойнады. Ынчангаш маргылдаа улам чидиглеңир, ооң-биле кады мээң «аарып» турар кижим — ол дээрге Спасский болгай — хүндүлүг ат дээш демиселди улам чедиишкинниг уламчылаар боор — деп, гроссмейстер Бент Ларсен (Дания) чугаалаан.

Сан 6,5:4,5 апарган, мурнунда Фишер. Он ийиги салыг дүүн болган.

Чайгы практикада

«Искра» колхозтуң девискээринде Бажың-Алаак ортумак школазының өөреникчилери чазын тараан тараазын, ногаа аймаан ажаап турар. Өөреникчилерниң чайгы практиказын башкы Дугаржап Хомушку эки удуртпушаан. Чижээ, картофель довураан канчаар чымчадырын, бок сигеннерни арыглаарын, ногаа аймаан суггарарын өөреткен. Практикада өөреникчилер ажыктыг дуржулганы шиңгээдип ап турар. Олар бо хүннерде колхозтуң 15 га картофелиниң довураан чымчаткан, 10 га ногаа аймаан үргүлчү суггарып келген, колхозтуң малынга 7 тонна ногаан будук-бүрүнү белеткээннер.

М. МОНГУШ.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери дыштаныр хүннерин арыг агаарга ажыктыг эрттирери-биле «Заря» теплоходка олурупкаш, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң кадс чараш бойдус чурумалдыг черлеринге барып, маңаа хандыр дыштанып ап турарлар.

ЧУРУКТА: «Заря» теплоход-биле Каа-Хемниң эриинде бир черге дыштаныкчыларның чеде бергени.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Кызылдың уран чүүл училищези өөренириин күзээннерни чалап тур

Кызылдың уран чүүл училищези 1972—73 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

Ниити ыры, дирижёр, фортепианога, улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра, дошпулуур, чанзы, чадаган, игил), үрер хөгжүм (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта), хылдыг хөгжүм (скрипка, контрабас), композитор талазы-биле теоретиктиг, ыраажыларның, клуб талазы-биле (мергежили—ниити ыр, дирижёр), улустуң инструментилери, режиссёр, чурулгага.

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр, херээжен хамаатыларны хүлээп алыр. Дирижёр, ниити ыр болгаш ыраажылар салбырларынга 18 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. Музыка талазы-биле кирерлер (дыңнаарынга, ритмге, сактып алырынга, үн талазы-биле), чурулга салбырынга —, бажыңынга кылган онаалга чуруктарын, уран чурулгага, композицияга хынадыр.

Директорнуң адынга кирген билдириишкининге дараазында документилерни кожар: билииниң дугайында херечилел (аттестат боду-биле), төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт (боду эккээр), допчу намдары, № 286 майык ёзугаар кылган кадыының дугайында эмчи шынзылгазы, чурттап турар черинден шынзылга, сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика, бөрт чокка тырттырган 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук. Шериг биледи азы кийир бижиткениниң дугайында херечилелди боду эккээр.

Кирериниң экзаменнери август 23-те эгелээр. Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум ёзугаар төлээр. Үндезин чурттакчыларны күрүне хандырар.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 4, телефоннар 25-79, 29-26.

Телевидение

АВГУСТ 9-ТА
МОСКВАДАН

13.00— Дамчыдылгалар программазы. 13.05— **Спортчу хүн демдеглели.** 13.35— Медээлер. 13.45— Школачыларга. **«Пионерия маршта»** Оренбургтан дамчыдылга. 14.15—**«Кирип моорлаңар». «Концерт студиязы чалап тур».** В. Федосеевтиң удурткан улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң Москва областың тудугжулары-биле ужуражылгазы. 15.00— **«Делегей байдалының дугайында телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга «Правда» солунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков харыылап тур».** 15.30—15.40— Чапсар. 15.40—**«Москва» деп өңнүг кинотайылбырның баштайгы үндүрүлгези.** 15.50—**«Шахматовоже. Блокка баар дээш». Блоктуң поэзия байырлалы.** 16.30—**«Бодуңну билип ал».** Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00—**«Үе».** Информастыг программа. 18.30—**«Музыкалыг рейс».** Музыкалыг телефильм. 18.50— Өңнүг телевидение. М. Фрайтаг, И. Нестлер—**«Далайжының ынакшылы».** Телешииниң баштайгы үндүрүлгези. 20.10—**«Эртем — бөгүн».** Делегейниң IV биофизика конгрезиниң ажыдыышкынынга. **Академик Г. М. Франктың интервьюзу.**

КЫЗЫЛДАН

20.30—**«Шолбанчыгаш».** Уругларга программа. 20.50— Уругларга мультфильм. 21.00— Телемедээлер (тыва дылга). 21.15—**«Ам оларның аттарын адап болур».** Документалдыг фильм. 21.35— Телемедээлер (орус дылга). 21.45— Чарлалдар, реклама. 21.50—**«Саша ам халывас».** Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00—**«Телеграмма».** Уран-чечен телефильм. 22.30—00.15— **Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)—«Торпедо» (Москва).**

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаъс чаап, диңмирээр. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, бичии чаъс чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 24-26 градус изиир.

Кинотеатрларга

АВГУСТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Сен болгаш мен база бичии Париж»** 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хольпауге» операциязы** 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Мама-ла, харын!»** 15, 16.10; **«Кулуаушнут арыг»** 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Александр Матросов»** 9.30, 11.30, **«Байырлыг, көге-бугалар»** 13.30, 15.30; **«Ойлаттырган аъттарны боолап турары шын бе?»** (1-ги, 2-ги кезектери). 17.40, 20.40 шактарда.

Игорь Куулар Черлигештиң адынга 1969 чылда тывыскан, кодээ ажыл-агый техникумун доосканының С—956896 дугаарлыг дипломун күш чок кылдыр санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00860